

ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ

σελ. 4

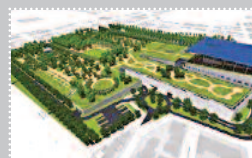
σελ. 8

σελ. 14

σελ. 20

σελ. 24

- 3 Γνώμη**
Η κρουαζιέρα ως παράγοντας τοπικής οικονομικής ανάπτυξης
Του Γιάννη Πολυχρονόπουλου, Προέδρου του Συλλόγου "Οι Φίλοι του Αρχαιολογικού Μουσείου, Αρχαιολογικών Χώρων και Μνημείων Πειραιά"
- 4 Αρχιτεκτονικά**
Η κατοικία του Σπ. Μεταξά στον Πειραιά
Του Γιώργου Γάρδα, Αρχιτέκτονα Μηχανικού - Πολιτικού Μηχανικού Ε.Μ.Π.
- 8 Αρχαιογνωστικά**
Οι αρχαίοι Έλληνες απέναντι στο παρελθόν τους
Του Γιώργου Σταϊνχάουερ, Αρχαιολόγου - τ. Εφόρου Αρχαιοτήτων
- 14 Μουσειακά**
Το κωνικό ηλιακό ρολόι του Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιά
Μετρήσεις και χαρακτηριστικές παράμετροι
Της Ευαγγελίας Πάνου, Καθηγήτριας Φυσικής Δευτεροβάθμιας και υποψήφια διδάκτωρ στην Ιστορία και Φιλοσοφία των Φυσικών Επιστημών (Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Φυσικής) Αναδημοσίευση από την ιστοσελίδα "www.argaiologia.gr"
- 17 Ιστορικά**
11 Ιανουαρίου 1944
Μνήμες και μηνύματα
Του Μιχάλη Βλάχου, Δικηγόρου ε.τ.
- 18 Αρχαιολογικό Πανόραμα από την Ελλάδα και τον κόσμο**
Επιμέλεια, Κωστή Μανωλάκη
- 20 Ματιές στην Πειραική ιστορία**
180 χρόνια Δήμος Πειραιά
Μικρό αφιέρωμα μέσα από ανέκδοτα δημοτικά έγγραφα και παλαιές σημειώσεις
Του Δημήτρη Κρασονικολάκη, ερευνητή Πειραικής Ιστορίας
- 23 Βιβλιοπαρουσίαση**
Επιμέλεια: Γεράσιμος - Νικολάου Μπουγά
- 24 Εν τέλει... Σχολιογραφικά**

“ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ”

Τριμηνιαία Έκδοση του Συλλόγου "ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ & ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΠΕΙΡΑΙΑ"
Αθήναι 229, 185 36 Πειραιάς • Τηλ.: 210-42.88.018 - Τηλ. & Φαξ 210-42.88.017

• ΚΩΔ. ΕΝΤΥΠΟΥ 035702 • Τεύχος 54 - Ιανουάριος - Φεβρουάριος - Μάρτιος 2016

ΕΚΔΟΤΗΣ:

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΟΛΥΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΣ
Δερβενακίων 24, 185 45 Πειραιάς,
Τηλ. 210-4060000

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΥΛΗΣ:

ΚΩΣΤΗΣ ΜΑΝΩΛΑΚΗΣ
Πύλης 75-79, 185 33 Πειραιάς
Τηλ.: 210-4121935

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΓΑΡΔΑ
ΚΩΣΤΗΣ ΜΑΝΩΛΑΚΗΣ
ΓΕΡ.-ΝΙΚ. ΜΠΟΥΓΑΣ

Το περιοδικό κυκλοφορεί εκτός εμπορίου.
Διανέμεται δωρεάν.

Τα ενυπόγραφα άρθρα δεν εκφράζουν υποχρεωτικά τις
απόψεις του Διοικητικού Συμβουλίου του Συλλόγου.

ΑΤΕΛΙΕ - ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΓΕΩΡΓΙΑ & ΜΑΡΙΑ - ΕΛΕΝΗ ΜΟΥΡΟΥΣΙΑ Ο.Ε.
Κολλοκοτρώνη 144, 185 36 ΠΕΙΡΑΙΑΣ
Τηλ.: 210-41 82 591, 210-4537521, Φαξ: 210-45 32 911

ΣΗΜΕΙΑ ΔΙΑΘΕΣΗΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ "ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ"

- Δημαρχείο Πειραιά: Πλ. Κοραή 1
- Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά: Χαρ. Τρικούπη 31

Βιβλιοπωλεία:

- ΑΙΓΗΣ: Βασ. Γεωργίου Α' 11, Πειραιάς
- ΒΙΒΛΙΟΤΟΠΙΑ: Εθνικής Αντιστάσεως 23, Πειραιάς
- ΝΕΟΣ ΚΥΚΛΟΣ: Καραολή & Δημητρίου 43, Πειραιάς
- ΣΤΑΧΥ: Πραξιτέλους 121 και Τσαμαδού 57

Η κρουαζιέρα ως παράγοντας τοπικής οικονομικής ανάπτυξης

ΓΙΑΝΝΗ ΠΟΛΥΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΥ

Πρόεδρου του Συλλόγου

"Οι Φίλοι Αρχαιολογικού Μουσείου,
Αρχαιολογικών Χώρων και Μνημείων Πειραιά"

Οτομέας της κρουαζιέρας είναι ένας διαρκώς αναπτυσσόμενος κλάδος της παγκόσμιας οικονομίας.

Σε 6 χρόνια (από το 2005-2011) σχεδόν διπλασιάστηκαν τα έσοδα από την κρουαζιέρα στο σύνολο της Ευρώπης (92,6%) φτάνοντας τα 36,7 δισ. ευρώ, ενώ οι δαπάνες την ίδια περίοδο αυξήθηκαν κατά 81,3%.

Τη δεκαετία του '80 εισήλθαν στην αγορά 40 νέα πλοία, τη δεκαετία του '90 εισήλθαν διπλάσια, φθάνοντας τα 80, ενώ από το 2000-2013 εισήλθαν 167 νέα και μέχρι το 2017 θα παραδοθούν ακόμη 21.

Η χώρα μας έχει τις δυνατότητες να επωφεληθεί από την ταχύτητα ανάπτυξης του τομέα αυτού αρκεί να βελτιώσει αποφασιστικά τις λιμενικές υποδομές, να ξεπεράσει γραφειοκρατικά προβλήματα και να προσφέρει μια ελκυστικότερη εικόνα στις πόλεις.

Το γεγονός ότι η Μεσόγειος είναι η δεύτερη σημαντικότερη αγορά στον κόσμο προσφέρει συγκριτικά πλεονεκτήματα και για την Ελλάδα.

Η χώρα μας είναι ο 3ος σημαντικότερος προορισμός στην Ευρώπη με 2,2 εκατ. επιβάτες με πρώτη την Ιταλία με 9,3 εκατ. επιβάτες και δεύτερη την Ισπανία με 5,1 εκατ. επιβάτες (στοιχεία του 2012). Η επιβατική κίνηση στην Ελλάδα από το 2002-2012 αυξήθηκε 159%. Ωστόσο τα ελληνικά λιμάνια δεν επιλέγονται από τις μεγάλες εταιρείες κρουαζιέρας ως Home porting, δηλαδή ως σημείο αφετηρίας και κατάληξης. Κι αυτό είναι μια αδυναμία που πρέπει να διορθωθεί.

Παρ' όλο που το 2015 αυξήθηκε στον Πειραιά η κίνηση Home porting (16% σε σχέση με το 2014) εν τούτοις παραμένει ακόμη σε χαμηλά επίπεδα. Κυριαρχεί η κίνηση transit. Ελλιπείς γεννιούνται με την κατασκευή του νέου προβλήτα και του Διεθνούς terminal στον Άγιο Νικόλαο για 2 θέσεις ελλιμενισμού, καθώς και η υλοποίηση του στόχου της επέκτασης του νότιου λιμένα κρουαζιέρας για 2-3 θέσεις κρουαζιεροπλοίων νέας γενιάς.

Επιπλέον οι ελλιπείς αυτές ενισχύονται από το γεγονός ότι ο ΟΛΠ, υπέγραψε μια σημαντική συμφωνία με μια από τις μεγαλύτερες εταιρίες στον κόσμο, την αμερικανική "Carnival vista".

Η ανάπτυξη της κίνησης Home porting αναμένεται να αυξήσει τον χρόνο παραμονής, στον Πειραιά, των επιβατών. Αν σκεφτεί κανείς ότι ο μέσος όρος δαπανών του

κάθε επιβάτη Home porting είναι 200 ευρώ, μπορεί να καταλάβει τι σημαίνει αυτό από άποψη οφέλους για την κάθε τοπική οικονομία.

Επίσης πρέπει να συνυπολογίσουμε ότι η διαχειρίστρια εταιρεία πλοίων θα διατηρεί την έδρα της στον Πειραιά, άρα θα απασχολεί ένα σημαντικό αριθμό ανθρώπινου δυναμικού, θα προβαίνει σε τροφοδοσίες πλοίων, θα αγοράζει καύσιμα από ελληνικές εταιρίες, θα εκτελεί συντηρήσεις και επισκευές. Όλα αυτά σημαίνουν ότι τα οφέλη πολλαπλασιάζονται.

Εκείνο όμως που πρέπει να προβληματίσει και να αναληφθούν σχετικές πρωτοβουλίες είναι ότι οι επιβάτες κρουαζιεροπλοίων που προσεγγίζουν τον Πειραιά, ελάχιστα κατεβαίνουν στην πόλη. Συνήθως τα προγράμματά τους προβλέπουν ξεναγήσεις στην Αθήνα και ιδιαίτερα στην Ακρόπολη.

Η βελτίωση της εικόνας της πόλης και η ένταξη των σημείων τουριστικού ενδιαφέροντος του Πειραιά στα τουριστικά πακέτα (αρχαιολογικοί χώροι, Αρχαιολογικό Μουσείο, Ναυτικό Μουσείο, Δημοτικό Θέατρο, περίπατος στην Πειραική, στο Πασαλιμάνι, στο Μικρολίμανο, γαστρονομία στον Πειραιά) πρέπει να αποτελέσει αντικείμενο πρωτοβουλιών και παρεμβάσεων.

Επιπλέον πρέπει να μελετηθεί και να σχεδιαστεί καλά μια στοχευμένη τουριστική καμπάνια για τον Πειραιά, ώστε να προβληθεί ως τουριστικός προορισμός. Οι τρομοκρατικές ενέργειες στην Κωνσταντινούπολη και στην Ευρώπη, καθώς και οι προσφυγικές ροές, σαφώς και επηρεάζουν την κρουαζιέρα. Παρ' όλη αυτά δεν μπορούν να ανακόψουν μεσοπρόθεσμα την ανοδική της πορεία. Εμείς πρέπει να προετοιμαζόμαστε για να επωφεληθούμε απ' αυτήν.

Η ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΤΟΥ ΣΠ. ΜΕΤΑΞΑ ΣΤΟΝ ΠΕΙΡΑΙΑ

Του ΓΙΩΡΓΟΥ ΓΑΡΔΑ Αρχιτέκτονα Μηχανικού Ε.Μ.Π. - Πολιτικού Μηχανικού Ε.Μ.Π.

Το επιβλητικό κτήριο του Πειραιά, στη συμβολή των οδών Γρ. Λαμπράκη και Βασ. Γεωργίου Β' (αρ. 2) και Λουκά Ράλλη ήταν η οικία του Σπ. Μεταξά, ιδρυτή της παγκοσμίως γνωστής κονιακοποιίας. Κατασκευάστηκε το 1897, βασισμένο σε μελέτη του σημαντικότερου και πιο εμπορικού «Έλληνα» αρχιτέκτονα της εποχής, Ερνέστου Τσιήλλερ. Σε άλλες μας αναφορές, έχουμε εξηγήσει την «ελληνοποίηση» του, αφού η σύζυγός του ήταν Ελληνίδα, ο ίδιος είχε τεράστια αγάπη για την Ελλάδα και τις αρχαιότητές της, έμενε μόνιμα στη χώρα μας, εκπόνησε μελέτες για πάνω από 500 έργα σε όλη την τότε Ελληνική επικράτεια, όπου γεννήθηκαν και τα 5 παιδιά του.

Ο Σπύρος Μεταξάς (1848-1909) καταγόταν από τα Ψαρά. Στον Πειραιά εγκαταστάθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1870, αφήνοντας πίσω του στη Χαλκίδα την οικογενειακή επιχείρηση. Μαζί με τον αδελφό του, Ηλία, αγόρασαν τα μηχανήματα ενός παλαιού αποστακτηρίου στον Πειραιά και εγκαταστάθηκαν στην οδό Αριστείδου 7, κοντά στην πλατεία Καραϊσκάκη. Το ταξίδι στον κόσμο για το «ιπτάμενο μπράντ» ΚΟΝΙΑΚ ΜΕΤΑΞΑ ξεκίνησε το 1888. Έμβλημα της εταιρείας ήταν ο «Σαλαμινομάχος», εμπνευσμένο από αρχαίο νόμισμα που βρέθηκε κατά τη διάρκεια των εκσκαφών για τη θεμελίωση του πρώτου εργοστασίου (Εικ. 1).

Το κτήριο της οικίας Σπ. Μεταξά είναι ένα από τα λίγα σωζόμενα Νεοκλασσικά κτήρια του παλιού Πειραιά. Εκεί φιλοξενήθηκε για λίγο διάστημα στα παιδικά του χρόνια ο μεγάλος μας ζωγράφος Γιάννης Τσαρούχης, αφού η μητέρα του ήταν αδελφή της Δέσποινας, συζύγου του Σπύρου Μεταξά. Πριν από το τέλος του 20ου αιώνα στο κτήριο λειτούργησε το πρότυπο νηπιαγωγείο Birds. Στα τέλη του 20ου αιώνα, το κτήριο περιήλθε στην ιδιοκτησία των επιχειρήσεων των αδελφών Γίου. Το 2000 ξεκίνησε η ανακαίνισή του καθώς και η προσθήκη πολυώροφου κτηρίου στο όμορο οικοπέδο (μεταξύ των οδών Γρ.Λαμπράκη και Λουκά Ράλλη). Τη μελέτη ανέλαβε η

Εικ. 1 ΣΗΜΑ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΥ ΜΕΤΑΞΑ

Εικ. 2 ΟΨΗ ΣΗΜΕΡΑ (ΓΑΡΔΑΣ)

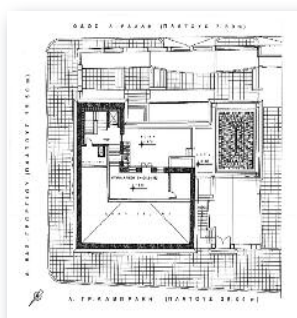
Εικ. 2α ΟΨΗ ΛΑΜΠΡΑΚΗ (ΓΑΡΔΑΣ)

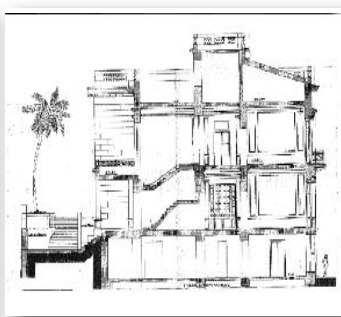
Εικ. 2β ΟΨΗ ΛΟΥΚΑ ΡΑΛΗ ΓΑΡΔΑΣ

Εικ. 2γ ΟΨΗ ΛΟΥΚΑ ΡΑΛΗ ΓΑΡΔΑΣ

Εικ. 3 ΚΑΤΟΨΗ ΣΟΦΙΤΑΣ

Εικ. 4 ΤΟΜΗ

Εικ. 5 ΚΑΤΟΨΗ ΥΠΟΓΕΙΟΥ

Εικ. 6 ΕΙΣΟΔΟΣ ΟΔΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

εταιρεία Θεμέλιο των Άρη Δημητρίου και Ομήρου Ιωακείμινδη, σε συνεργασία με τους A&Marchitects (Εικ. 2, 2α, 2β, 2γ).

Η χρήση του κτηρίου από κατοικία έγινε εμπορική, σε συνδυασμό με το αναψυκτήριο της αυλής που έβηπε στη Γρ. Λαμπράκη, μια μικρή, ευχάριστη όαση στο πολύβουο κέντρο του Πειραιά.. Σήμερα, μετά την γνωστή οικονομική κρίση των επιχειρήσεων Γιού, έχει περιέλθει στην ιδιοκτησία των πιστωτριών τραπεζών που χρηματοδότησαν τον Όμιλο Γιού, και έκτοτε παραμένει κενό, λόγω και της γενικότερης άσχημης οικονομικής συγκυρίας. Αυτό βέβαια, δε δικαιολογεί την ανεπίτρεπτα τεράστια πινακίδα που διαφημίζει την «διάθεση» του κτηρίου και ρυπαίνει ατιμώρητα την πρόσοψή του, σκεπάζοντας μεγάλο μέρος αυτής.

Πρόκειται για διώροφη κεραμοσκεπή κατοικία με υπερυψωμένο υπόγειο (αυτό που σήμερα δείχνει ως ισόγειο) (Εικ. 2, 2α, 2β, 2γ), και σοφίτα κάτω από τη στέγη (Εικ. 3, 4), με εμβαδόν κάλυψης, περίπου 400 τ.μ. στο υπόγειο και 350 τμ στους ορόφους. Το υπόγειο (Εικ. 5) ήταν τότε βοηθητικοί χώροι χαμηλού ύψους (περ. 3.20 μ σε αντίθεση με τα περ. 4.50 μ των ορόφων). Η είσοδος ήταν από την οδό Γεωργίου μέσα από την εκεί αυλή, με το εντυπωσιακό πρόσπηλο με τις καρυάτιδες και τα φατνώματα της οροφής (Εικ. 6, 7, 8, 9), ενώ δεύτερη είσοδος (Εικ. 10) υπήρχε επί της οδού Γρ. Λαμπράκη, μέσω της εκεί προαναφερθείσας αυλής και εξωτερικής κλίμακας. Στον όροφο (Εικ. 11), ακολουθείται η διάταξη των χώρων του ισόγειου (Εικ. 12) και υπάρχουν δύο εξώστες στους κύριους δρόμους. Πάνω από τον όροφο και κάτω από τις στέγες, είχε δημιουργηθεί βοηθητικός χώρος (σοφίτα) ενώ στο επίπεδο της στέγης (Εικ. 13) υπάρχει επίπεδο δώμα (περ. +14.00 μ. από οδό) προς την πλευρά της οδού Λ. Ράλλη. Τέλος, από το δώμα αυτό, μια μικρή κλίμακα οδηγεί στο δεύτερο δώμα (περ.+17.00μ.), διαστάσεων 4.50x4.50 με στηθαίο με μπαλούθρες, ανθοστήλες στις γωνίες και πανοραμική θέα στον Πειραιά, αλλιά και στην Αθήνα, αφού τότε τα υπόλοιπα κτήρια δεν είχαν το σημερινό τους ύψος.

Εικ.7 ΑΥΛΗ ΕΙΣΟΔΟΥ (ΓΑΡΔΑΣ)

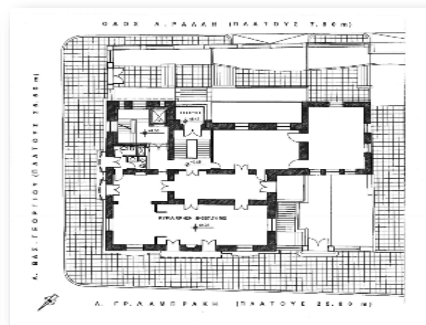
Εικ.8 ΚΥΡΙΑ ΕΙΣΟΔΟΣ (ΓΑΡΔΑΣ)

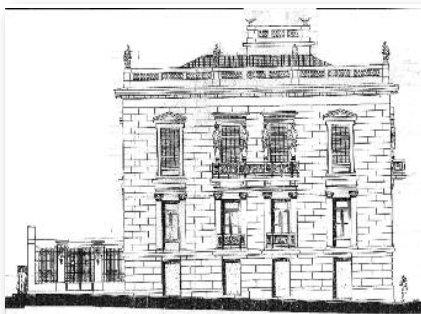
Εικ. 9 (Ι. ΤΣΕΒΑ)

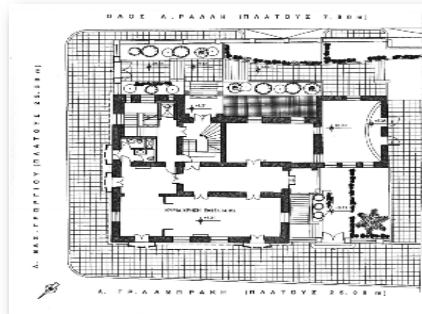
Εικ. 10 ΕΙΣΟΔΟΣ ΑΠΟ ΓΕΩΡΓΙΟΥ (ΓΑΡΔΑΣ)

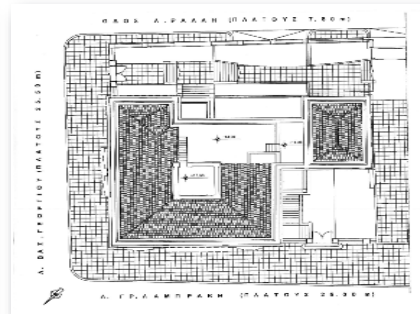
Εικ. 11 ΚΑΤΟΨΗ ΟΡΟΦΟΥ

Εικ. 14 ΟΨΗ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

Εικ. 12 ΚΑΤΟΨΗ Α' ΙΣΟΓΕΙΟΥ

Εικ. 13 ΚΑΤΟΨΗ ΣΤΕΓΩΝ ΔΩΜΑΤΟΣ

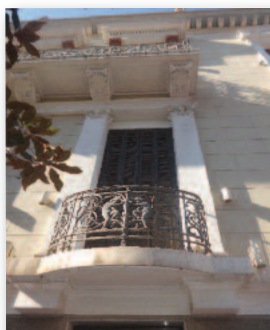
Εικ. 14α ΟΨΗ ΓΕΩΡΓΙΟΥ (ΓΑΡΔΑΣ)

Εικ. 15 ΟΨΗ ΓΡ. ΛΑΜΠΡΑΚΗ

Εικ. 15α ΟΨΗ ΓΡ. ΛΑΜΠΡΑΚΗ (ΓΑΡΔΑΣ)

Εικ. 15β
ΦΟΥΡΟΥΣΙΑ
(ΓΑΡΔΑΣ)

Εικ. 16 ΣΤΕΨΗ+ΑΓΑΛΜΑΤΑ ΔΩΜΑΤΟΣ

Εικ. 17
ΟΙΚΟΣΗΜΟ
ΜΕΤΑΞΑ

Η όλη κατασκευή, ενταγμένη στην τότε κρατούσα αντίληψη του Νεοκλασικισμού αηλιά και η οικονομική άνεση του Σπ.Μεταξά, έδωσαν τη δυνατότητα στον Τσίλλη να αναπτύξει το αστείρευτο δημιουργικό του ταλέντο αηλιά και να κοσμίσει το κτήριο με εξαίσιμα αρχιτεκτονικά στοιχεία. Η διάρθρωση των κυρίων όψεων είναι, σύμφωνα με τις τάσεις της εποχής, εντελώς συμμετρική ως προς τον κατακόρυφο άξονα (Εικ. 14,14α,15,15α), με την εναλλαγή εξωστών, περίτεχνων αετωματικών παραθύρων και απλών με πεσσούς και κιονόκρانا που «βαστάζουν» τα υπέρθυρα των ανοιγμάτων (Εικ. 19). Στο μέσο των προσόψεων του επάνω ορόφου συμμετρικά έχουν τοποθετηθεί δύο μαρμάρινοι εξώστες με περίτεχνο μεταλλικό κιγκλίδωμα, διαστάσεων 6.00x0.90, που υποβαστάζονται από τέσσερα σπειροειδή φουρούσια (Εικ. 15β). Το χαμηλό υπόγειο, λειτουργούσε εξωτερικά ως η «βάση» του κτηρίου με επίχρισμα διαμορφωμένο σε κυφωτή λιθοδομή με μεγάλους δόμους. Η στέψη του κτηρίου (Εικ. 16) συμπληρώνεται με στηθαία (με πεσσούς και μπαλουθρες) πάνω από το κύριο γείσο. Σε κάθε πεσσό του στηθαίου, έχουν τοποθετηθεί αγάλματα σε σχεδόν φυσικό μέγεθος (εμφανής εδώ η επιρροή των αντίστοιχων ευρωπαϊκών προτύπων), εκδηλώνοντας έτσι μία γενικότερη μετακίνηση του αισθητικού κέντρου βάρους προς την ίδια την στέψη.

Στις δύο αυλόθυρες (Εικ. 6,10) πεσσοί στηρίζουν τα ανοίγματα των περίτεχνων σιδηρών θυρών με το οικόσημο της οικογένειας Μεταξά (Εικ. 17), ενώ το προστατευτικό κιγκλίδωμα είναι περίτεχνα διακοσμημένο με κλαδιά αμπέλου και ανθémια (Εικ. 18). Τα ανοίγματα του υπερυψωμένου ισόγειου έχουν πεσσούς με κιονόκρانا (Εικ. 19), ενώ οι μπαλκονόπορτες έχουν μικρό, οβάλ εξώστη με καμπυλωτό κιγκλίδωμα με παραστάσεις (Εικ. 20).

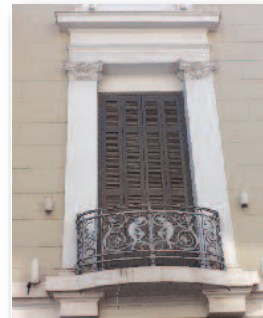
Στον όροφο, τα παράθυρα έχουν αετώματα, ενώ στους εξώστες οι πεσσοί έχουν τους εντυπωσιακούς άθλωντες που υποβαστάζουν τα επίπεδα υπέρθυρα (Εικ. 21).

Εικ. 18 ΚΙΓΚΛΙΔΩΜΑ ΙΣΟΓΕΙΟΥ

Εικ. 19 ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΑ (ΓΑΡΔΑΣ)

Εικ. 20 ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΑ (ΓΑΡΔΑΣ)

Στο εσωτερικό του κτηρίου, υπάρχουν υπέροχα ξύλινα ταμπλαδωτά κουφώματα ενώ οι τοίχοι και οι οροφές έχουν περίτεχνες ζωγραφιστές παραστάσεις (Εικ. 22,23,24,25,26,27,28).

Με την ελπίδα ότι οι μελλοντικοί ιδιοκτήτες του κτηρίου, θα το σεβαστούν όπως του αρμόζει, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε ιδιαίτερα τον κ. Άρη Δημητρίου για την αμέριστη βοήθειά του στη συλλογή των στοιχείων του άρθρου και τη χορήγηση των σχεδίων της ανακαίνισης του χώρου και τις φωτογραφίες των εσωτερικών χώρων.

Πηγές:

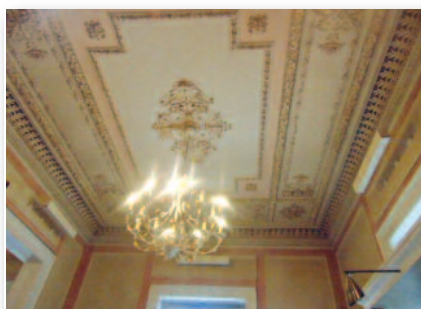
- Βικιπαίδεια
- Ιωάννα Τσεβά: Ιχνηλατώντας την Ιστορία των Νεοκλασικών κτιρίων του Πειραιά
- Τσίλληρ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας
- Ziller. Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αθελ. Σούτσου (2010). Επιμέλεια Μαριλένα Ζ. Κασιμάτη
- Διαδίκτυο

Εικ. 21 ΑΤΛΑΝΤΕΣ

Εικ. 22 (Ι. ΤΣΕΒΑ)

Εικ. 23 (Ι. ΤΣΕΒΑ)

Εικ. 24 (ΑΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ)

Εικ. 25 (ΑΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ)

Εικ. 26 (ΑΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ)

Εικ. 27 (ΑΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ)

Εικ. 28
(ΑΡΗΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ)

Οι αρχαίοι Ελληνες απέναντι στο παρελθόν τους

Του ΓΙΩΡΓΟΥ ΣΤΑΪΝΧΑΟΥΕΡ
Αρχαιολόγου
τ. Εφόρου Αρχαιοτήτων

Η αναζήτηση της αρχής και του τέλους - της προέλευσης και του σκοπού - της ύπαρξης αποτελεί ένα αιώνιο και αναπάντητο θρησκευτικό, μεταφυσικό και επιστημονικό ερώτημα (εικ.1). Στο προηγούμενο τεύχος του περιοδικού έγινε λόγος για την αγωνία του αρχαίου Έλληνα μπροστά στο άγνωστο και άδηλο μέλλον και για την αναζήτηση τρόπων πρόβλεψής του. Το θέμα μας σήμερα είναι η στάση του απέναντι στο απώτερο παρελθόν: ποιά και τι είδους γνώση είχε - ή ενδιαφερόταν να έχει - γι' αυτό - και το κυριότερο (όχι άσχετο με το προηγούμενο) με ποιό τρόπο εκείνος το αντιμετώπιζε: σε ποιό βαθμό αυτό αποτέλεσε το παράδειγμα που διαμόρφωνε το παρόν του και σε ποιό βαθμό - και με ποιό τρόπο - υπήρξε αυτό η πηγή από την οποία αντλούσε δύναμη και γνώση για το μέλλον.

1. Η γνώση του παρελθόντος: Μύθος και Ιστορία

Ότι η διατήρηση του παρελθόντος και η συγκρότηση της συλλογικής μνήμης είναι υπόθεση της ιστορίας, δεν ήταν πάντα κάτι το αυτονόητο. Ο Αριστοτέλης αδιαφορεί για την ιστορία: την βλέπει ως την αφήγηση μεμο-

νωμένων επεισοδίων και προσώπων, π.χ. στο τι έκανε και τι έπαθε ο Αήκιβιάδης· το πολύ ως πηγή παραδειγμάτων. Η ιστορία δεν έχει γι' αυτόν βάθος, δεν επιτρέπει την ανάληψη, την αναγωγή σε αρχές, τη συστηματοποίηση της γνώσης, όπως η φιλοσοφία και η ποίηση, την οποία ενδιαφέρει γενικά η αλήθεια της ζωής. Το παρελθόν αποτελεί έτσι μια ακατανόητη, μη διαχειρίσιμη μάζα από ασύνδετες πληροφορίες, που αποκτούν νόημα μόνο με την προϋπόθεση της εστίασης και οργάνωσης του πληροφοριακού υλικού γύρω από κάποια επιλεγμένα κεντρικά σημεία. Η θέση του Ranke για το καθήκον της ιστορίας να διαπιστώσει τι και πώς ακριβώς κάτι συνέβη («wie es eigentlich gewesen») είναι σωστή, το θέμα όμως είναι, ποιά είναι τα πράγματα εκείνα που πραγματικά αξίζουν την προσπάθεια για εξακρίβωση. Αυτή πρέπει να είναι η λειτουργία της ιστορίας: να κάνει αντιληπτό και κατανοητό το παρελθόν του κόσμου με την επιλογή και την εστίαση σε λίγα συγκεκριμένα στοιχεία του, που αποκτούν έτσι διάρκεια.

Οι ελεύθερες ελληνικές πόλεις δεν γνώρισαν ποτέ κάτι ανάλογο με τα βασιλικά χρονικά της Ασσυρίας ή της

Αιγύπτου. Η αρχαιότερη ιστορία τους έχει τη μορφή του μύθου. Πρόκειται για μύθους πανανθρώπινους - κοινούς σε όλη την Ανατολή - για τη δημιουργία του κόσμου, του ανθρώπου και την αιτία του κακού, για τις μεγάλες περιπέτειες και τους μεγάλους ευεργέτες της ανθρωπότητας. Έτσι, όπως στη Βίβλο ο άνθρωπος πηλίστηκε από τον πηλό, για τους κατοίκους αυτής της χώρας, όπου η πέτρα περισσεύει, αυτός γεννήθηκε από τις πέτρες που έσπειρε ο Δευκαλίων μετά τον κατακλυσμό (χαρακτηριστική της αντίληψης για τη μοναδικότητα του ανθρώπου είναι η απουσία μύθων που τον εντάσσουν στην αλυσίδα του ζωικού βασιλείου). Ο μύθος αποτελεί όμως το θεμέλιο της γνώσης όχι μόνο της προέλευσης του ανθρώπου, αλλά και των μεγάλων στιγμών που τον διαμόρφωσαν ως άνθρωπο, όπως είναι οι μεγάλες ανακαλύψεις της φωτιάς, της γραφής και των τεχνών, και οι αλληλεπιδράσεις με κείνες δεινών - το δείχνουν οι ιστορίες του Προμηθέα και του κιβωτίου της Πανδώρας - τέλος των κατακτήσεων του ανθρώπου στον αγώνα (βλέπε τους άθλους του Ηρακλή) για τη δημιουργία ενός φιλικού σ' αυτόν περιβάλλοντος.

εικ. 1 P.Gauguin «από πού ερχόμαστε, τι είμαστε, που πάμε;», Μουσείο Καλών Τεχνών, Βοστώνη

Σε ένα άηλο πάλη επίπεδο, αυτό των μύθων που αναφέρονται στην προέλευση και τις κινήσεις των ελληνικών φύλων και τα βασίλεια της εποχής του χαλκού, διατηρείται η μνήμη των μεγάλων στιγμών της εθνικής ιστορίας, όπου βρίσκει ηθικό στήριγμα και δικαίωση η σύγχρονη πολιτική. Η απαγωγή της Ευρώπης και της Ελένης είναι - ακόμα για τον Ηρόδοτο - στη ρίζα των Μηδικών, όπως αργότερα το ιστορικό αυτό γεγονός θα προσφέρει τη μυθική δικαιολογία για την εκστρατεία του Αλέξανδρου. Χαρακτηριστική για την πολιτική σημασία του τρωικού μύθου είναι η κατηγορία κατά του Σόλωνα και του Πεισιστράτου, ότι για να δικαιολογήσουν την κατάκτηση της Σαλαμίνας πρόσθεσαν δύο στίχους στην Ιλιάδα (B 557-558). Η μυθική συγγένεια στηρίζει πολιτικές φιλοδοξίες, εξαρτήσεις και συμμαχίες των αντιμαχόμενων πόλεων, και δικαιολογεί τις κατακτήσεις. Από την άληη πλευρά ο μύθος αναπληρώνει το κενό ιστορικής μνήμης, όπως αυτό της μακραίωνης υποδομήσεως των Μεσσηνίων στη Σπάρτη. Ακόμη μεγαλύτερη είναι η πολιτιστική σημασία του: το ηρωικό ιδεώδες θα αποτελέσει τη βάση της αριστοκρατικής ιδεολογίας και τον πυρήνα της αγωγής στην κλασική Ελλάδα.

Ο μύθος έχει κι αυτός την αρχαιολογική τεκμηρίωση του. Στα παλαιοντολογικά ευρήματα της Μεγαλόπολης ή του Πικερμίου αναγνωρίζονται ακόμα στη ρωμαϊκή εποχή τα οστά των ηττημένων Γιγάντων, στις πόλεις της κεντρικής Ελλάδας ο τόπος του Κατακλυσμού. Η θύμηση των μυκηναϊκών θοαυτών τάφων αναβιώνει στο μύθο του Τροφώνιου και του Αγαμήδη, στην περιγραφή του ανακτόρου του Αλκίνοου αυτή των μυκηναϊκών μεγάρων κ.ο.κ. Τα ερείπια των Μυκηνών τεκμηριώνουν για το Θουκυδίδη τη συνέχεια με την κλασική εποχή.

Ωστόσο, άηλο ο μύθος και άηλο η ιστορία. Η ιστορία δεν νοείται χωρίς τεκμήρια και ένα συγκροτημένο χρονολογικό σχήμα, όπως η φυσική, δεν νοείται χωρίς πείραμα και ακριβείς μετρήσεις. Ο μύθος, στον Όμηρο όπως και στον Ηρόδοτο, βασίζεται στη μαρτυρία ή την έμπνευση των Μουσών, θυγατέρων της Μνημοσύνης, και είναι εκτός χρόνου. Μπορεί να αναφέρεται σε συγκεκριμένα γεγονότα, αηηά αυτά δεν συνδέονται ούτε με ό,τι προηγήθηκε ούτε με ό,τι ακολούθησε: όηα αυτά έγιναν κάποτε,

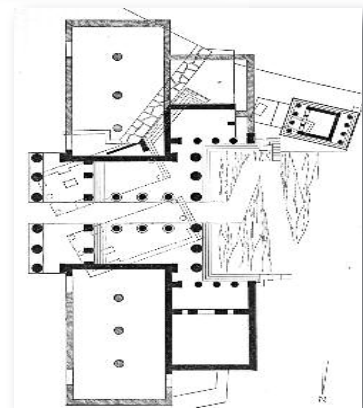
«μια φορά και έναν καιρό». Η χρονολόγηση - είτε πρόκειται για σχετική (τόσα χρόνια πριν ή μετά), είτε απόλυτη (όπως αυτή από τη Γένεση του κόσμου)- ακόμα και όταν δίνεται δεν ενδιαφέρει: όταν ο Οδυσσέας συναντά μετά από είκοσι χρόνια την Πηνελόπη είναι σα να μην έχει περάσει μια μέρα από πάνω τους. Ο Ηρόδοτος (Έργα και Ημέρες) χρησιμοποιεί ένα - δανεισμένο από την Ανατολή - χρονικό πηλίσιο, ένα σχήμα τεσσάρων γενεών, στο οποίο προσθέτει (χωρίς να το συσχετίζει με αυτό) την πέμπτη γενιά των ομηρικών Ηρώων. Εκείνο που εν προκειμένω τον ενδιαφέρει δεν είναι το ιστορικό παρελθόν, αηηά η φιλοσοφική αναζήτηση της αρχής των δεινών του παρόντος.

Η γένεση και τα όρια της ιστορίας

Μόλις δύο αιώνες μετά τον Ηρόδοτο, με τον Ηρόδοτο (και χάρη σ' αυτόν) το παρελθόν μπαίνει στο στόχαστρο της έρευνας (για την οποία το ζητούμενο είναι η ασφαλής γνώση για τα γενόμενα) και αποκτά ένα χρονολογικό σχήμα: έτσι ο Ηρόδοτος (μετά το 450) εκτιμά ότι ο Όμηρος έζησε 4 αιώνες πριν από αυτόν (το 850) και 4 αιώνες μετά τον Τρωικό πόλεμο (το 1250). Τα μεγάλα γεγονότα που μεσοβάησαν - όπως η επιστροφή των Ηρακλειδών στην Πελοπόννησο, οι άηλοι του Θησέα και η νομοθεσία του Λυκούργου - ο Ηρόδοτος τα γνωρίζει, αηηά δεν μπορεί να τα εντάξει στο ίδιο σχήμα. Τον ανώτερο χρονικό ορίζοντα του αποτελούν ο Σόλων και η ναυτική αυτοκρατορία του Πολυκράτη της Σάμου (Γ 122). Ο Ηρόδοτος, όπως γενικά οι αρχαίοι Έλληνες αδυνατούσαν να αποκαταστήσουν (το ίδιο και εμείς, παρά τις ακριβέστερες αρχαιολογικές μας γνώσεις π.χ. για την εξέλιξη της κεραμικής) μια συνεχή ιστορική αφήγηση για ό, τι προηγήθηκε του 650 ή καλύτερα του 550 π.Χ. Πιο οικείες στη συνείδηση τους από τους προηγούμενους αιώνες ήταν μορφές από το απώτερο παρελθόν, όπως ο Οιδίπους, ο Αγαμέμνων, ο Θησέας. Ακόμα και ο Θουκυδίδης αισθάνεται την ανάγκη να δικαιολογήσει την ασοχία με τον Πελοποννησιακό πόλεμο συγκρίνοντας τον με τον Τρωικό· δεν αμφισβητεί την ιστορικότητα μορφών όπως ο Έλλην γιός του Δευκαλίων, ο Μίνως, ο Αγαμέμνων και ο Πέλοψ, ενώ από την άληη πλευρά, προσπαθεί στην εισαγωγή του έργου του (την ονομαζόμενη Αρχαιολογία του) να κατασκευάσει ένα ορθο-

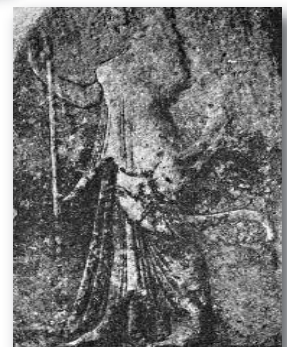
εικ.2 Στη μορφή του Αχιλλέα ο Πολύκλειτος έηηασε το πρότυπο (τον κανόνα) της ανδρικής μορφής (αναπαράσταση του Δορυφόρου στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου)

εικ.3 Κάτοψη των Προπηλαίων: με μαύρο χρώμα δηλώνεται το σχέδιο που τελικά εφαρμόστηκε

εικ.4 Ο αρχαϊστικός Ερμής του Αλκαμένους (ρωμ. αντίγραφο)

εικ.5 Αρχαϊστικό ανάγλυφο τέλος 5ου αι. π.Χ. Εθνικό Αρχ/κό Μουσείο

εικ. 6 Ο Φαραώ Χεφρήν, 4η δυναστεία, Κάιρο

εικ. 7 Ο Αλκιβιάδης με μακριά κόμη, όπως συνήθιζε η λακωνίζουσα «χρυσή νεολαία» των Αθηνών, 3ος αι. μ.Χ. Σπάρτη.

εικ. 8 Νεοαττικό ανάγλυφο με αρχαϊστικές παραστάσεις. 2ος αι. μ.Χ. Μουσείο Πειραιά

εικ.9 Νεοαττικό ανάγλυφο με παράσταση από την ασπίδα της Παρθένου Αθηνάς του Φειδία. 2ος αι. μ.Χ. Μουσείο Πειραιά

λογικό εξεληκτικό σχήμα της σύγχρονης του Ελλιάδος με βάση ουσιαστικά το αθηναϊκό παρόν: τη σημασία της ναυτικής ισχύος και του εμπορίου για την ευημερία των πόλεων, χρησιμοποιώντας τις διάσπαρτες πληροφορίες για περασμένους πολέμους, κοινωνικές αναταραχές, πειρατεία, μεταναστεύσεις αποικισμό κλπ

2. Το παράδειγμα του παρελθόντος

Το παρελθόν δεν είναι μόνο η προϊστορία του παρόντος. Αποτελεί συγχρόνως το παράδειγμα που προσδιορίζει τη στάση μας στο παρόν: είναι στο μύθο που θεμελιώνονται οι κοινωνικές και ηθικές αξίες και η σχέση με το θείο, που ανανεώνουν σε τακτά διαστήματα οι θυσίες και οι γιορτές. Είναι ο μύθος που θα προσφέρει τα αρχέτυπα και τη θεματική της τραγωδίας, όπως και της αγγειογραφίας ή του γλυπτού διάκοσμου των ελληνικών ναών.

Οι παλαιοί καλοί καιροί

Εκείνο που περισσότερο από την αδύνατη λόγω έλλειψης γραπτών πηγών - αποκατάσταση μιας ιστορίας των αρχαίων ελληνικών πόλεων των σκοτεινών χρόνων μας ενδιαφέρει, όπως ενδιέφερε κατά κύριο λόγο και τον Θουκυδίδη, είναι ο ρόλος του παρελθόντος στη διαμόρφωση του κλασικού αιώνα, ή καλύτερα η παρουσία και η λειτουργία του παρελθόντος ως της ιστορικής προϋπόθεσης και της ηθικής θεμελίωσης της αρχαίας κοινωνίας της αγωγής και της νομοθεσίας. Όσοι γνωρίζουμε πόσο βαθιά ριζωμένο στην ψυχή είναι το αίσθημα για την ανωτερότητα του παρελθόντος απέναντι στο παρόν. Ήδη οι ήρωες της Ιλιάδας ένωσαν μικροί μπροστά στους παλαιούς (εξάριση αποτελεί βέβαια ο γέρος Νέστωρ, ο οποίος και αυτός αναπολεί συχνά τον καιρό της νιότης του), στον Ησίοδο, όπως είδαμε, η διαδοχή των εποχών της ανθρωπότητας χαρακτηρίζεται από την πτωτική πορεία από τη χρυσή, απόλυτα ευτυχισμένη, εποχή του Κρόνου στη σύγχρονη του εποχή του σιδήρου. Το χθες είναι και ήταν πάντα (και όχι μόνο για μας στην Ελλάδα του 2016) καλύτερο από το σήμερα. Κάθε εποχή αναπολεί τους παλιούς καλούς καιρούς.

Η μορφή που παίρνει η σχέση με το παρελθόν διαφέρει ανάλογα με τη

στάση μας απέναντι στο παρόν και τις ανάγκες του παρόντος. Μπορεί να χαρακτηρίζεται από την προσήλωση σ' αυτό ως την πηγή της γνώσης και το πρότυπο της συμπεριφοράς, ή από τη νοσταλγία για τα περασμένα ή πάλι να αποτελεί καταφύγιο για τα παρόντα δεινά.

Για τους Έλληνες το μυθικό παρελθόν αποτελούσε το βασικό συνεκτικό παράγοντα ενός έθνους με πολιτιστική, χωρίς όμως πολιτική ενότητα. Ο Όμηρος θα διατηρήσει παρά την πρόοδο των επιστημών τον τίτλο του πατέρα όχι μόνο της ποίησης αλλά και όλων των επιστημών του ανθρώπου, της ιστορίας, της γεωγραφίας κλπ. Η εποχή του, εκείνη των ηρώων, θα αποτελέσει από νωρίς τη βάση και την πηγή των ηθικών αρχών της αγωγής και της αισθητικής αντίληψης του κλασικού ανθρώπου φωτίζοντας με την αίγλη της τη μορφή του και ανυψώνοντας σε μια άλλη - ηρωική - σφαίρα την καθημερινότητά του (εικ. 2).

Η αναφορά στο μύθο αποκτά ιδιαίτερη πρακτική - πολιτική - σημασία στην περίπτωση των διαφορών μεταξύ των πόλεων, ως επιχείρημα για τη στήριξη εδαφικών διεκδικήσεων και ηγεμονικών φιλοδοξιών. Χαρακτηριστικές περιπτώσεις πολιτικής εκμετάλλευσης του παρελθόντος είναι αυτές της μεταφοράς των οστών των ηρώων, του Θησέα από τη Σκύρο στην Αθήνα όπως και του Ορέστη από την Τεγέα στη Σπάρτη. Η ίδρυση στην τελευταία αυτή πόλη της Ιατρικής του Αγαμέμνονα (όπως σε ένα άλλο επίπεδο το ξυρισμένο μουστάκι και η μακριά κόμη), αποτελούσε ένα είδος διακήρυξης των πελοποννησιακών φιλοδοξιών της ως διαδόχου της μυκηναϊκής αρχής, όπως και η επέμβαση του Πεισιστράτου με τον καθασμό της Δήλου, την προαγγελία των αθηναϊκών βλέςων στο Αιγαίο.

Τη θρησκευτική σημασία των αρχαίων μνημείων αποδεικνύει ο σεβασμός για τα αρχαία ξόανα των θεών, η μέριμνα του ιερατείου της Αθηνάς Νίκης για τη διατήρηση του μυκηναϊκού τείχους της Ακροπόλεως, που οδήγησε στον ακρωτηριασμό του αρχικού σχεδίου των Προπυλαίων (εικ. 3), και η επιβίωση στη Σπάρτη έως τη ρωμαϊκή εποχή των οικιών μυθικών προσώπων, όπως ο Μενέλαος και οι Διόσκουροι. Την ηρωική Ιατρική που επιβιώνει στους μυκηναϊκούς τάφους διαδέχονται οι

επισκέψεις και οι αγώνες στους «χώρους ιστορικής μνήμης» του Μαραθώνα και των Πλάταιων, η δημόσια ανάγνωση των Ιστοριών του Ηροδότου στην Αθήνα και των Νόμων του Λυκούργου στη Σπάρτη. Το μυθικό παρελθόν και η ιστορική μνήμη είναι παρόντα σε αντικείμενα όπως το σαπισμένο δέρμα του καλυδωνίου κάπρου στο ναό της Αθίας στην Τεγέα, οι σκουριασμένες αθυσίδες των αιχμαλώτων Σπαρτιατών στον ίδιο ναό και αυτές των Χαλκιδέων του 506 π.Χ. στην Ακρόπολη, ο κεράτινος βωμός του Απόλλωνα στη Δήλο και τα αμέτρητα αναθήματα για ιστορικές νίκες στα μικρά και μεγάλα ιερά, που περιγράφει τον 2ο αι. μ.Χ. ο περιηγητής Παυσανίας.

Η στροφή στο παρελθόν ως αντίδραση στο παρόν. Υπήρξαν εποχές συνέχειας με το παρελθόν, όπως οι σκοτεινοί χρόνοι, και εποχές ρήξης, όπως αυτή της ανακάλυψης του ατόμου στη θυρική ποίηση του 7ου αι. και του κόσμου από τους φυσικούς φιλοσόφους του 6ου αι., που θα διευρυνθεί στις αρχές του 5ου αι. με τη μεγάλη στροφή της Αθήνας στη θάλασσα και σε ένα αστικό τρόπο ζωής. Το βαθύ ρήγμα στην κοινωνική και ηθική ισορροπία του αρχαϊκού κλειστού και ιεραρχημένου κόσμου της ελληνικής αγροτικής κοινότητας και της αρμονίας με τη φύση, που φανερώνεται στην τραγωδία όπως και στη σωκρατική διδασκαλία, θα οδηγήσει - κάτω από τα δεινά του Πελοποννησιακού πολέμου - σε μια επιστροφή στο παρελθόν. Έτσι, για τον Αριστοφάνη ο ιδανικός τρόπος ζωής είναι αυτός του συντηρητικού αθηναίου αγρότη, το πρότυπο της αρετής είναι ο Μαραθωνομάχος, της αγωγής η αρχαία παιδεία· ακόμα και η ουτοπία της ισότητας π.Χ. στις Εκκλησιάζουσες είναι στραμμένη περισσότερο στο μυθικό παρελθόν παρά στο φανταστικό μέλλον. Το ίδιο αρχαϊστικό πνεύμα θα δούμε να εμπνέει τη σύγχρονη πλάστική (εικ. 4,5), όπως και την πολιτική και αισθητική σκέψη του Πλάτωνα: την αρνητική στάση του απέναντι στη σύγχρονη ζωγραφική, μια τέχνη της ψευδαίσθησης, όπως και το θαυμασμό του για το έργο του μυθικού Δαίδαλου και για την ιερατική ακαμψία της καταξιωμένης από μια μυριάχρονη παράδοση αιγυπτιακής τέχνης (εικ. 6).

Το παράδειγμα της Σπάρτης.

Παραδειγματική ως προς τη σημασία του παρελθόντος για το παρόν του

ελληνισμού - και της ελληνικής ιδέας γενικότερα - είναι η εξέλιξη της θέσης της Σπάρτης στον ελληνικορωμαϊκό κόσμο. Μπορεί, η σύγχρονη με την πολιτική παρακμή της πόλης πνευματική ακτινοβολία της στην Αθήνα να οφείλεται στην ιδεολογική σημασία της για την αθηναϊκή αριστοκρατία στον αγώνα της τελευταίας απέναντι στην ισοπεδωτική πολιτική της αθηναϊκής δημοκρατίας (εικ.7). Αποφασιστικό ρόλο έπαιξε εν τούτοις εδώ, όπως στην περίπτωση του θαυμασμού του Πλάτωνα για την Αιγυπτιακή τέχνη, η δύναμη, που - για τον αβέβαιο κόσμο του 4ου αιώνα - απορρέει από την εντυπωσιακή ακινησία της Σπάρτης, ως μιας νησίδας επιβίωσης ενός λαμπρού παρελθόντος. Όπως πολύ γραφικά το λέει ο Ollier, *Le mirage spartiate: εκεί κάτω στις όχθες του Ευρώτα νόμιζε κανείς ότι συναντούσε την Ελλιάδα των παιδιών καλών καιρών, με το ρωμαλέο και υγιή λαό, τον πιστό στα παιδιά αυστηρά έθιμα, ο οποίος ήρεμος, πειθαρχημένος, αφοσιωμένος στα καθήκοντά του αποδεχόταν με απόλυτη υποταγή και χωρίς εξουθενωτικές συζητήσεις τις προταγές των «καλυτέρων» του.* Το καθεστώς της ευνομίας, η αρχαϊκή μορφή μιας «μικτής πολιτείας» που συνδυάζει τη μοναρχία, την ολιγαρχία των γερόντων και τη δημοκρατία της απέλλης, η απαγόρευση του νομίματος, όλα στη Σπάρτη αναδίδουν ένα δυνατό άρωμα αρχαιότητας. Έτσι, μετά την παρακμή της σπαρτιατικής στρατιωτικής δύναμης το 371 π.Χ., ο φιλολακωνισμός θα περάσει από το πολιτικό στο ηθικό επίπεδο, οι λακωνικοί θεσμοί από αντικείμενο πολιτικής προπαγάνδας θα εξελιχθούν σε παράδειγμα ηθικής στάσης, η ίδια η Σπάρτη από πολιτική δύναμη σε ένα σχολείο αρετής, και ο σπαρτιατικός δρόμος σε ένα πρότυπο της κατά φύσιν ζωής. Ο Λυκούργος θα μείνει στην ιστορία ως ο «δάσκαλος της ιδανικής πόλης» και το μικτό (στην ουσία ολιγαρχικό) σπαρτιατικό πολίτευμα θα κερδίσει το θαυμασμό μιας μικρής συντηρητικής ιταλικής πόλης που επρόκειτο να εξελιχθεί στην κυρίαρχη του κόσμου. Είναι η δυναμική αυτής της ιδέας που θα αποτελέσει την κινητήρια δύναμη της απόπειρας του Αγίδος και του Κλεομένους για την αναγέννηση της σπαρτιατικής και πάλι, κάτω από παρόμοιες συνθήκες, από τον Τιβέριο και τον Γάιο Γράκκο, της ρωμαϊκής πολιτείας.

ΕΙΚ. 10α.
Ο Ερμής
Ludovisi,
ρωμ. αντίγραφο
ενός φειδιακού
έργου, 440 π.Χ.,
Ρώμη

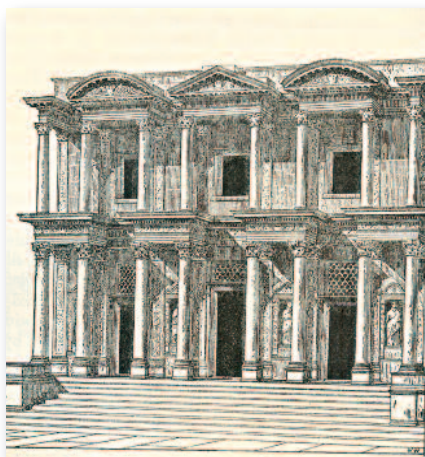
ΕΙΚ. 10β
Ο παις του
Στεφάνου,
κλασικιστικό έργο
του 1ου αι. π.Χ.,
Ρώμη

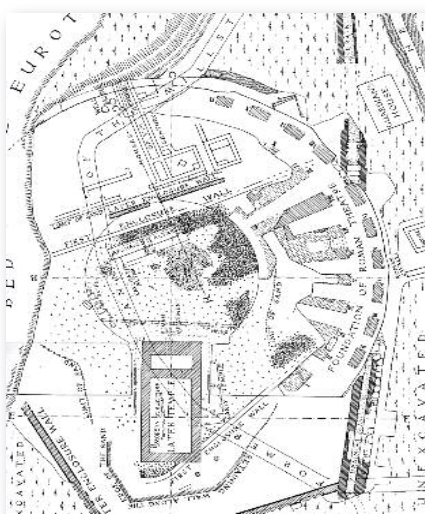
ΕΙΚ. 11α
Η κόρη του
Αντήνορος 6ος
αι. π.Χ. Μουσείο
Ακρόπολης

ΕΙΚ. 11β
Αρχαϊστική κόρη
ρωμαϊκών χρόνων
Βρεταννικό
Μουσείο

εικ. 12. Η Βιβλιοθήκη του Κέλσου, Έφεσος

εικ. 13. Κάτοψη του ιερού της Ορθίας Αρτέμιδος στη Σπάρτη

εικ. 14. Ενεπίγραφη βάση Βωμονίκη από το ιερό της Ορθίας Αρτέμιδος, 3ος αι.μ.Χ. Σπάρτη

3. Το ελληνικό παρελθόν του νέου ελληνιστικού κόσμου.

Η καλλιέργεια του παρελθόντος ως ενός στοιχείου απαραίτητου όχι πλῆρον για τη συντήρηση του παρελθόντος, αλλῆ για την οικοδόμηση ενός νέου - ανταποκρινόμενου στις νέες προκλήσεις - παρόντος, θα γίνει ακόμα πιο επιτακτική μετά την τεράστια - επικίνδυνη για την ακεραιότητά του - εξάπλωση του ελληνισμού στην Ανατολή. Το αθηναϊκό παρελθόν θα εξασφαλίσει την ταυτότητα και τη συνοχή του νέου, ελληνιστικού κόσμου, μέσα από τη συγκέντρωση της γραπτής παράδοσής του στο Μουσείον και τις Βιβλιοθήκες της Αθηξανδρείας και της Περγάμου. Η σπαρτιατική ιδέα θα κατακτήσει ακόμα και τον Ποθύβιο, έναν εχθρό της σύγχρονης Σπάρτης, για τον οποίο αυτή είναι η μοναδική ελληνική πόλη που θα μπορούσε να συγκριθεί με τη Ρώμη για το ισορροπημένο μικτό πολιτεύμα της και την αρετή, την πειθαρχία και την ομόνοια των πολιτών που αυτό εξασφάλιζε.

4. Η χρήση και η κατάχρηση του παρελθόντος στη ρωμαϊκή εποχή.

Ο καθοριστικός ρόλος του ελληνικού παρελθόντος στη διαμόρφωση του νέου κόσμου που ανέτειλε στη Μεσόγειο με τη ρωμαϊκή κατάκτηση της ελληνικής Ανατολής δεν περιορίζεται στο σπαρτιατικό παράδειγμα. Είναι η αττική ρητορική του 4ου αι. και οι φιλοσοφικές σχολές της Ακαδημίας, της Στοάς και του Κήπου που θα χαράξουν τον 2ο αι. π.Χ. τις κατευθύνσεις της ρωμαϊκής διανόησης. Είναι επίσης η Αθηναϊκή Νέα Κωμωδία του τέλους του 4ου/3ου αι. π.Χ. όπως και η σύγχρονη Αθηξανδρεία που θα δώσουν τον τόνο στη Ρώμη του 2ου αι.π.Χ. και του τέλους της δημοκρατίας, η πρώτη με την επίδραση στο έργο του Πλάτωνα και του Τερεντίου, η δεύτερη με το παράδειγμα ενός νέου, αδιανόητου για ένα Κάτωνα, way of life. Η πνευματική κληρονομιά του πολιτισμικού παρελθόντος, την οποία συμπληρώνει η κυριολεκτική των έργων τέχνης από τα ιερά, τις αγορές, ακόμα και τους τάφους (αναφέρεται για τους στρατιώτες του Μομμίου στην Κόρινθο) των κατακτημένων ελληνικών πόλεων, η δημιουργία τέλους μιας βιομηχανίας αντιγράφων κλασικών και παραγωγής αρχαϊστικών έργων τέχνης για ρωμαίους συλλέκτες, όπως ο Κικέρων και ο Αττικός ή για τη διακόσμηση των δημοσίων κτιρίων της

πρωτεύουσας (εικ. 8 - 9). Τον προφανή λόγο αποτελεί η ανάγκη του νέου κυρίαρχου λαού να οικειοποιηθεί το ρόλο του κληρονόμου της ελληνικής παράδοσης, ενός παρελθόντος που δικαιώνει την κυρίαρχη θέση που αυτός διεκδικεί στο κόσμο.

Με τη θριαμβευτική, αν και συχνά συνδυσασμένη με την περιφρόνηση για το ελληνικό παρόν, επέλαση στο ρωμαϊκό κόσμο του ελληνικού παρελθόντος, που συνοψίζει η περίφημη έκτοτε φράση του Ορατίου «Graecia capta ferum victorem cepit et artis intulit agresti Latio» (η αιχμαλώτη Ελλάδα αιχμαλώτισε τον άγριο κατακτητή της και έφερε τις τέχνες στο αγροίκο Λάτιο), θα εγκαινιασθεί μία νέα περίοδος ακμής του Ελληνισμού, αλλῆ και συγχρόνως της εγκατάλειψης χάριν εκείνου, του ζωντανού παρόντος. Χαρακτηριστική είναι η επιθεκτική κλασικιστική στάση των Ρωμαίων απέναντι σ' αυτό το παρελθόν: για τον Πλίνιο (τον 1ο αι. μ.Χ.) η τέχνη είχε πεθάνει με τους γιούς του Πραξιτέλη (deinde cessavit ars) για να αναγεννηθεί τον 1ο αι. π.Χ. με τη στρόφη στη ψυχρή μίμηση κλασικών και αρχαϊκών προτύπων. (εικ. 10-11). Τα αποτελέσματα θα είναι μακροχρόνια ολέθρια για το μέλλον της τέχνης, των εικαστικών τεχνών, της λογοτεχνίας, αλλῆ και του ίδιου του Ελληνισμού.

Μπορεί στην κορύφωση της το 2ο αι. μ.Χ., τα αντίγραφα των θεϊκών αγαλμάτων της κλασικής Ελλάδας να κατακλύζουν ναούς, στοές και επαύλεις από την Αγγλία και τη Γερμανία έως την Αφρική και τη Μεσοποταμία, και η ελληνική γλώσσα να έχει επιβληθεί - ακόμα και σε ένα αυτοκράτορα όπως ο Μάρκος Αυρήλιος - ως το μοναδικό όργανο της διανόησης: μπορεί παράλληλα να πολλαπλασιάζονται στη Ρώμη, την Αθήνα και στις υπόλοιπες πόλεις της αυτοκρατορίας οι βιβλιοθήκες (εικ. 12) και τα συνεργεία των αντιγραφών αρχαίων κειμένων και αρχαίων πλαστικών έργων. Η αρχαιοπατρεία όμως θα οδηγήσει σε ακρότητες, σε επιγραφές γραμμένες σε μια τεχνητή αρχαϊκή γλώσσα, χαραγμένες σε μια επίσημη τεχνητή αρχαϊκή γραφή. Το τέλος θα είναι η γενική κόπωση. Τα καλὰ γράμματα και ακόμα περισσότερο οι καλές τέχνες να βυθιστούν σιγά-σιγά στο αδιέξοδο ενός στεγνού ακαδημαϊσμού, από τον οποίο μόνο ο εκβαρβαρισμός του Χριστιανικού Μεσαίωνα θα κατα-

φέρει να τα ληστώσει, εν αναμονή της Αναγέννησής τους σε ένα νέο κόσμο.

Ακόμα χειρότερες, καθότι ισχυρότερες και για ιστορικούς λόγους μακροβιότερες - τις πληρώνουμε έως σήμερα -, θα είναι οι συνέπειες για τον Ελληνισμό: αναφερόμαστε στην επικράτηση έκτοτε μιας στείρας προγονοπαθείας, συνδυασμένης με τη συστηματική, σε κάθε περίπτωση και με κάθε ευκαιρία, επίθεση του παρελθόντος, και με μια τυραννική προσκόλληση σ' αυτό, που θα σημάνει την ανάσχεση (για πολλούς αιώνες) της φυσιολογικής εξέλιξης και καλλιέργειας της ζωντανής γλώσσας, κατά συνέπεια και της ελληνικής διάνοησης. Μια νέα εποχή του Ελληνισμού αρχίζει με το προσκύνημα του νικητή της Πύδνας Αιμίλιου Παύλου, στο παρελθόν της Ελλάδος (167 π.Χ.). Είναι η «τουριστική περίοδος» στην οποία οφείλουμε την Περιήγηση του Πausανία και την προσευχή του Σατωβριάνδου στην Ακρόπολη. Ο ρωμαϊκός φιλελληνισμός - και όλοι οι μετέπειτα φιλελληνισμοί - αναφέρονται πλείον όχι στη ζωντανή Ελλάδα αλλά στο παρελθόν της. Η Αθήνα (πολύ πριν να γίνει ο στόχος του μαζικού τουρισμού των κρουαζιεροπλοίων και του Μοναστηρακίου) είχε εξελιχθεί - χάρη στα αξιοθέατα - σε ένα τουριστικό πολιτιστικό must και (χάρη στα Ελευσίνια) ένα θρησκευτικό προσκύνημα για τη ρωμαϊκή - όπως η Ιταλία και η Ρώμη του 18ου-19ου αι. για την ευρωπαϊκή - αριστοκρατία. Θα παραμείνει έως το τέλος της αρχαιότητας ένα ζωντανό μουσείο, μια πανεπιστημιούπολη, ένα εργαστήριο αναπαραγωγής κλασικών έργων τέχνης, και η αρχαία της παράδοση, όπως τους υπενθύμισε ο Καίσαρ μετά τα Φάρσαλα (Διών ΧΛΙΙ.14.2: «ὅτι πολλὰ ἁμαρτάνοντες ὑπὸ τῶν νεκρῶν σώζονται»), μια δικαιολογία για λησθέντες πολιτικές επιλογές.

Όχι πολύ διαφορετική είναι η εικόνα της Σπάρτης, του δεύτερου αυτού πόλεως του ελληνικού παρελθόντος, πατρίδας των Διοσκούρων και πρότυπου πολεμικής αρετής, που έφτιαξαν και δοξάζουν ακόμη οι Νόμοι και η Αγωγή του Λυκούργου. Για τους ξένους το ζω-

ντανό μουσείο ενός αρχαίου μεγαλείου, για τους ντόπιους το θέατρο της οικογενειακής ματαιοδοξίας μιας αριστοκρατίας, που ανάγει την καταγωγή της στους παλιούς βασιλιάδες και αρχαίους θεούς, η ρωμαϊκή Σπάρτη θα εξελιχθεί με το χρόνο στο αντικείμενο της περιέργειας ή της ρομαντικής διάθεσης των διψασμένων για αρχαία μνημεία και «λυκούργεια» έθιμα ρωμαίων τουριστών. Την πρώτη θέση ανάμεσα σ' αυτά θα κατέχει - όπως δείχνουν το θεατράκι που στήνεται γύρω από το βωμό της θεάς τον 3ο αιώνα μ.Χ., (εικ. 13) τα σωζόμενα σχόλια και το πλήθος των επιγραφών (εικ. 14) - η διαμασίγηση των εφήβων στο ιερό της Ορθίας Αρτέμιδος, ενός θεσμού, που δεν θα γλυτώσει το βιάσφημο ερώτημα του Λουκιανού: «θα νομοθετούσε άραγε ο Λυκούργος όλα αυτά, αν ξυλοκοπιόταν ο ίδιος με αυτό τον τρόπο όταν ήταν νέος, ή μήπως τα νομοθέτησε εκ του ασφαλούς, όταν δεν φοβόταν πια ότι θα εφαρμόζονταν και σ' αυτόν οι νόμοι του;»

Παρά τα αναμφισβήτητα αρνητικά - ακόμα και επί μέρους γραφικά στοιχεία της μπορούμε να πούμε ότι η προγραμματική εκείνη επιστροφή του μυθικού και ιστορικού παρελθόντος στη λογοτεχνία, την τέχνη, και η προβολή του στη νομιμοκρατία (εικ. 15, 16). Και στις μεγάλες εθνικές επετείους (όπου οι Πέρσες συχνά ταυτίζονται με τους σύγχρονους εχθρούς της αυτοκρατορίας), θα επιτρέψει να διατηρηθεί ζωντανή (μια χρήσιμη ίσως υπόμνηση και για το ευρωπαϊκό μέλλον μας) η αυτοπεποίθηση των ελληνικών πόλεων μέσα στον ισοπεδωτικό κόσμο μιας πολεμικής αυτοκρατορίας. Την αναγνώριση της δύναμης του ελληνικού παρελθόντος, θα αποδείξει από μίαν άλλη πλευρά, αποθετικά, ακόμα και το καταστροφικό μένος των πρώτων Χριστιανών κατά των μνημείων της στο τέλος της αρχαιότητας (εικ. 17).

εικ. 15. Νόμισμα Αθηνών του 2ου αι. μ.Χ. με παράσταση του θεμιστοκλή πάνω στην τριήρη. Στον ώμο κρατά το τρόπαιο της νίκης της Σαλαμίνας

εικ. 16. Πολλές πόλεις της Πισιδίας και της Παμφυλίας επικαλούνταν στη ρωμαϊκή εποχή σπαρτιατική καταγωγή. Αριστερά: Αδαδα Πισιδίας με παράσταση Διοσκούρων (2ος αι. μ.Χ.). Μέσον και δεξιά: Σαλαλασσός Πισιδίας με τον ήρωα Λακεδαιμόνα (1ος και 3ος αι. μ.Χ.).

εικ. 17 Με τους σταυρούς στο μέτωπο τα μάτια και το στόμα οι Χριστιανοί εξορκίζουν τη δαιμονική δύναμη της θεάς (κοησσοική κεφαλή, Μουσείο Σπάρτης)

ΔΙΟΡΘΩΣΗ: Ο συγγραφέας ζητεί συγγνώμη για την εκ παραδρομής ταύτιση στο περασμένο τεύχος του περιοδικού (σ. 10) του συγγραφέα των Ονειροκριτικών Αρτεμίδωρου με τον μάντη που προσπάθησε να προειδοποιήσει για τη δολιοφονία του τον Καίσαρα.

Το κωνικό ηλιακό ρολόι του Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιά Μετρήσεις και χαρακτηριστικές παράμετροι

Ευαγγελία Πάνου

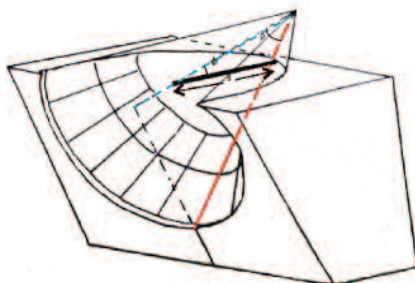
Καθηγήτρια Φυσικής Δευτεροβάθμιας και υποψήφια διδάκτωρ στην Ιστορία και Φιλοσοφία των Φυσικών Επιστημών (Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Φυσικής)

Κωνικά ηλιακά ρολόγια

Στον αρχαίο ελληνικό χώρο η μέτρηση του χρόνου κατά τη διάρκεια των ηλιόθλουστων ημερών με τα ηλιακά ωρολόγια ήταν αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας. Αρκετά γλυπτά ηλιακά ωρολόγια διαφόρων τύπων, κυρίως κωνικών, έχουν σωθεί μέχρι σήμερα και φυλάσσονται σε αρχαιολογικά μουσεία της χώρας.

Τα ηλιακά ωρολόγια αποτελούνται από την ωρολογόπληκα, στην οποία είναι χαραγμένες γραμμές (ωρικές γραμμές) και καμπύλες, και τον γνώμονα. Η ημερήσια ώρα και η εποχή του έτους προσδιορίζονται από τη σκιά που δίνει ο γνώμονας λόγω του Ηλίου επί της ωρολογόπληκας. Από τη σχετική θέση της σκιάς του Ηλίου ως προς τις ωρικές γραμμές προσδιορίζεται η ημερήσια ώρα και από τη σχετική θέση της σκιάς ως προς τις καμπύλες προσδιορίζεται η εποχή του έτους.

Χαρακτηριστικό γνώρισμα των κωνικών ηλιακών ωρολογίων είναι το κωνικό σχήμα της επιφάνειας της ωρολογόπληκας τους, η οποία αποτελεί τμήμα κωνικής επιφάνειας με άξονα παράλληλο στον άξονα της Γης. Ουσιαστικά η κωνική επιφάνεια εμφανίζει κλίση ως προς το οριζόντιο επίπεδο ίση με τη γωνία που σχηματίζει ο ουράνιος ημερινός με τον ορίζοντα του τόπου. Στην ωρολογόπληκα των κωνικών ωρολογίων είναι χαραγμένες 11 ωρικές γραμμές που τέμνονται από τις καμπύλες του χειμε-

Εικ. 1. Χαρακτηριστικά μεγέθη κωνικών ηλιακών ωρολογίων. (Πηγή: Gibbs 1976: 31)

ρινού ηλιοστασίου, του θερινού ηλιοστασίου και των ισημεριών. Οι ωρικές γραμμές και οι ημερήσιες καμπύλες των κωνικών ωρολογίων σχηματίζουν ένα δίκτυο γραμμών, οι οποίες έχουν προσεγγιστεί με ικανοποιητική ακρίβεια με τόξα κωνικών τομών του ενώνουν τα αντίστοιχα ωρικά σημεία (Gibbs 1976: 31). Το σχήμα του δικτύου γραμμών εξαρτάται από τη θέση της κορυφής του κώνου, από την κωνική επιφάνεια και από τη θέση της βάσης του γνώμονα.

Αναλύοντας το δίκτυο γραμμών ενός κωνικού ηλιακού ωρολογίου, μπορούν να υπολογιστούν οι παράμετροι φ , ρ και d όπου:

φ το γεωγραφικό πλάτος του τόπου όπου τοποθετείται το ωρολόγιο

ρ η γωνία μεταξύ του άξονα του κώνου και του γεννήτορα της επιφάνειας του ωρολογίου

d το μήκος του γνώμονα

Επομένως, ένα κωνικό ηλιακό ωρολόγιο μπορεί να περιγραφεί και να κατασκευαστεί αρκεί να είναι γνωστές οι ανωτέρω παράμετροι.

Το ηλιακό ρολόι με γνώμονα του Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιά

Το αρχαίο ελληνικό ηλιακό ωρολόγιο με γνώμονα που φυλάσσεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά με αύξοντα αριθμό ευρετηρίου ΜΠ 1131 είναι κωνικού τύπου.

Το ωρολόγιο ανάγεται στη Ρωμαϊκή εποχή (Schaldach 2006: 124). Για πρώτη φορά τέθηκε σε δημόσια θέα τον Σεπτέμβριο του 2013 στην περιοδική έκθεση του Μουσείου, στο πλαίσιο δραστηριοτήτων με τίτλο

«Φως και Σκιά μετρούν το Χρόνο», που συνοδεύτηκαν από διαλέξεις και εκπαιδευτικά προγράμματα σχετικά με τα όργανα αστρονομίας και μέτρησης του χρόνου στον αρχαίο κόσμο, καθώς και τη φιλοσοφική προσέγγιση της έννοιας του χρόνου.

Το ωρολόγιο είναι κατασκευασμένο από μάρμαρο, ενσωματωμένο σε μαρμαρίνη βάση με πόδια λέοντος, και έχει βάρος 13 κιλά. Το ύψος του κυμαίνεται από 21,8 έως 22,2 εκ. Το βάθος του από τη δεξιά πλευρά της ωρολογόπληκας είναι 15-15,4 εκ., ενώ από την αριστερή πλευρά 15,3 εκ. Το πλάτος της μπροστινής πλευράς είναι 19 εκ., ενώ το πλάτος της πίσω πλευράς είναι 18,5 εκ.

Εμφανείς αλλοιώσεις υπάρχουν στην πίσω αριστερή γωνία της μαρμαρίνης κάτοψης του ωρολογίου και συνοδεύονται από μικρή απώλεια μαρμαρίνου τμήματος.

Η βάση του ωρολογίου φέρει αριστερά και δεξιά πόδια λέοντος. Το πόδι στην αριστερή πλευρά έχει ύψος 12,4 εκ., πλάτος 3,2 εκ. και βάθος 1,2 εκ. Το πόδι στη δεξιά πλευρά έχει έντονες αλλοιώσεις και απώλεια μαρμαρίνου τμήματος ύψους 4,6 εκ. και τριγωνικής διατομής 8,5 εκ. (πλάτος) x 2,4 εκ. (βάθος). Η απόσταση του κάτω τμήματος της βάσης μέχρι το κατώτερο σημείο της ωρολογόπληκας είναι 10,8 εκ.

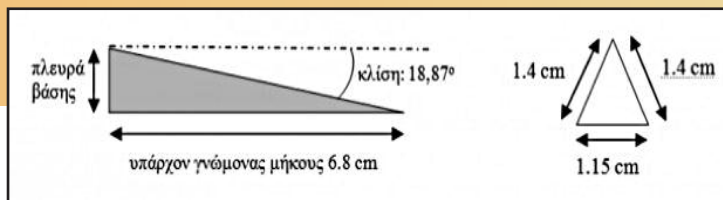
Η ωρολογόπληκα, πάχους 1,4 εκ., διατηρείται σε πολύ καλή κατάσταση. Στην επιφάνειά της είναι εμφανείς οι 11 ωρικές γραμμές, οι καμπύλες του θερινού ηλιοστασίου, του χειμερινού ηλιοστασίου και των ισημεριών. Οι καμπύλες φέρουν ίχνη κόκκινου χρώματος, τα οποία είναι εντονό-

Εικ. 2. Κωνικό ηλιακό ωρολόγιο του Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιά (αριθμός ευρετηρίου ΜΠ 1131). (Πηγή: Πάνου 2016: 246)

Εικ. 3. Άποψη του υπάρχοντος γνώμονα του κωνικού ηλιακού ωρολογίου του Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιά (αριθμός ευρετηρίου ΜΠ 1131). (Πηγή: Πάνου 2016: 247)

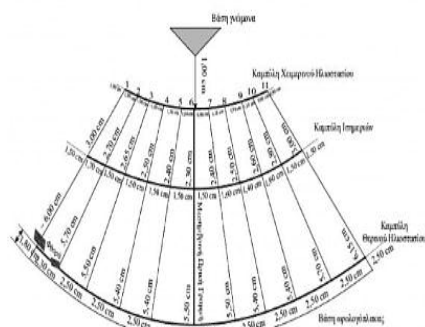

Σχ. 1. Σχηματική αναπαράσταση του υπάρχοντος γνώμονα του κωνικού ηλιακού ωρολογίου του Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιά (αριθμός ευρετηρίου ΜΠ 1131) (αριστερά) και της βάσης του (δεξιά). (Πηγή: Πάνου 2016: 247)

τερα κατά μήκος των τμημάτων των καμπυλών που τέμνονται από την 1η μέχρι και την 6η ωρική γραμμή. Εμφανή ίχνη κόκκινου χρώματος φέρει και η 6η ωρική (μεσημβρινή) γραμμή. Η ωρολογόπληκα φέρει έντονες και ιδιαίτερα εκτεταμένες αλλοιώσεις από την 7η ωρική γραμμή και μετά, χωρίς όμως οι αλλοιώσεις αυτές να καλύπτουν εντελώς τις χαραγές των ωρικών γραμμών. Ο οριζόντιος γνώμονας του ωρολογίου έχει διασθωθεί και έχει εμφανή κλίση ως προς το επίπεδο του οριζοντα. Είναι κατασκευασμένος από ορείχαλκο (μπρούντζο) και έχει πυραμιδοειδή μορφή με τριγωνική βάση και διαστάσεις πλευρών 1,4x1,4x1,15 εκ. Το σημερινό μήκος του γνώμονα είναι 6,80 εκ.

Τα μήκη των ωρικών γραμμών (από αριστερά προς δεξιά) από την καμπύλη του χειμερινού ηλιοστασίου μέχρι την καμπύλη των ισημεριών και από την καμπύλη των ισημεριών μέχρι την καμπύλη του θερινού ηλιοστασίου της ωρολογόπληκας παρατίθενται στον Πίνακα 1.

Τα μήκη των τόξων που σχηματίζονται διαδοχικά επί της καμπύλης του χειμερινού και θερινού ηλιοστασίου και των ισημεριών από την τομή των ωρικών γραμμών με αυτές τις καμπύλες, παρατίθενται στον Πίνακα 2. Ακόμη παρατίθενται οι υπολογισθείσες τιμές των γωνιών που σχηματίζονται μεταξύ των διαδοχικών ωρικών γραμμών. Οι γωνίες που σχηματίζονται από τις διαδοχικές ωρικές γραμμές για τις απογευματινές ώρες δεν είναι συμμετρικές των αντίστοιχων πρωινών ως προς τη μεσημβρινή γραμμή (υπεροχή κατά 1° των πρωινών ωρικών γωνιών). Η ασυμμετρία αυτή οφείλεται σε κατασκευαστικά, συστηματικά σφάλματα καθώς και στην καμπυλότητα της επιφάνειας της ωρολογόπληκας.

Σχ. 3. Απεικόνιση δικτύου γραμμών του κωνικού ηλιακού ωρολογίου του Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιά με αριθμό ευρετηρίου ΜΠ 1131. (Πηγή: Πάνου 2016: 252)

Άλλες χαρακτηριστικές αποστάσεις επί της ωρολογόπληκας κατά μήκος της μεσημβρινής γραμμής είναι η απόσταση από την άνω άκρη του ωρολογίου μέχρι την καμπύλη του χειμερινού ηλιοστασίου (1 εκ.), η απόσταση από το χαμηλότερο άκρο της βάσης του γνώμονα μέχρι την καμπύλη του χειμερινού ηλιοστασίου (1 εκ.) και η απόσταση από την καμπύλη του θερινού ηλιοστασίου μέχρι τη βάση της ωρολογόπληκας (0,4 εκ.).

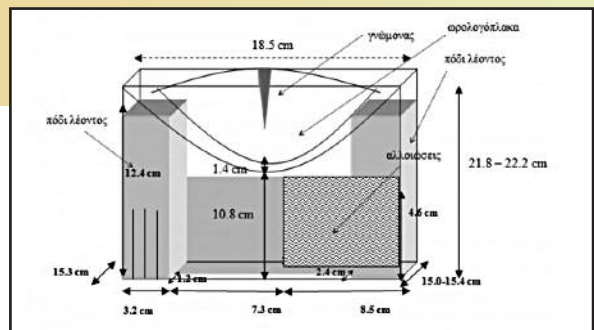
Οι ωρικές γωνίες εμφανίζουν γενικότερα κάποια συμμετρία ως προς τη μεσημβρινή ωρική γραμμή με τις γωνίες που σχηματίζονται μεταξύ των πρώτων πρωινών ωρών να είναι περίπου κατά 1° μεγαλύτερες από τις αντίστοιχες των απογευματινών ωρών, κάτι που μπορεί να αποδοθεί σε κατασκευαστικό σφάλμα του αντίστοιχου τμήματος της ωρολογόπληκας ή/και σε συστηματικό σφάλμα κατά τη διάρκεια λήψης των μετρήσεων.

Το εν λόγω κωνικό ηλιακό ρολόι σώζεται με τον γνώμόνα του σε καλή κατάσταση και είναι το μοναδικό που φυλάσσεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο του Πειραιά.

Για το υπάρχον μήκος του γνώμονα ($d=6,8$ εκ.) μετρήθηκαν με διαβήτη οι τιμές των αποστάσεων των σημείων τομής των καμπυλών με τη μεσημβρινή ωρική γραμμή από την κορυφή του γνώμονα, χωρίς να ληφθεί υπόψη η υπάρχουσα κλίση του γνώμονα, και παρατίθενται στον Πίνακα 3.

Χρησιμοποιώντας το μήκος των ωρικών γραμμών που μετρήθηκαν επί της 6ης ωρικής γραμμής (μεσημβρινή ωρική γραμμή) μεταξύ των καμπυλών (βλ. Πίνακα 1) του χειμερινού ηλιοστασίου και των ισημεριών (2,3 εκ.), καθώς και των ισημεριών και του θερινού ηλιοστασίου (5,5 εκ.) υπολογίστηκαν οι τιμές της λόξωσης της εκκλειπτικής (Πίνακας 4).

Βάσει της κωνικής γεωμετρίας του ηλιακού ωρολογίου αναμένουμε οι τιμές τις εκκλειπτικής που προκύπτουν να είναι ίσες μεταξύ τους. Η διαφορά των δύο τιμών είναι μεγάλη, κάτι που μπορεί να αποδοθεί σε κατασκευαστικό σφάλμα ή/και σε συστηματικό σφάλμα κατά τη διάρκεια λήψης των μετρήσεων λόγω της υπάρχουσας κλίσης του γνώμονα. Παρατηρούμε ότι οι τιμές αυτές απέχουν αρκετά από την τιμή της λόξωσης της εκκλειπτικής θεωρητική $= 23^\circ 51' 26'' = 23,860$ που υπολογίστηκε από τον Ερατοσθένη (3ος αι. π.Χ.) (Πάππος Συναγωγή vi, 546, 3-550, 3, βλ. και Jones 2002).

Σχ. 2. Απεικόνιση των διαστάσεων του κωνικού ηλιακού ωρολογίου του Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιά με αριθμό ευρετηρίου ΜΠ 1131. (Πηγή: Πάνου 2016: 252)

Για κάθε μία από αυτές τις τιμές της λόξωσης της εκκλειπτικής υπολογίστηκαν τιμές των χαρακτηριστικών παραμέτρων του εν λόγω ηλιακού ωρολογίου (Πίνακας 5), δηλαδή της γωνίας μεταξύ του άξονα του κώνου και του γεννήτορα της επιφάνειας του ωρολογίου ρ , του μήκους του γνώμονα d και του γεωγραφικού πλάτους φ .

Παρατηρούμε ότι για όλες τις τιμές της λόξωσης της εκκλειπτικής το μήκος του γνώμονα που προκύπτει κυμαίνεται γύρω στα 4 εκ., τιμή σημαντικά μικρότερη από το μήκος του υπάρχοντος γνώμονα ($d = 6,80$ εκ.). Ως εκ τούτου οι ανωτέρω πειραματικές τιμές για τη λόξωση της εκκλειπτικής απορρίπτονται. Παρ' όλα αυτά το ίδιο μήκος γνώμονα προκύπτει και για τη θεωρητική τιμή της λόξωσης της εκκλειπτικής και έτσι το θέμα χρήζει περαιτέρω διερεύνησης.

Για τον λόγο αυτό κρίθηκε σκόπιμο να υπολογιστεί το αρχικό μήκος του γνώμονα και το γεωγραφικό πλάτος λειτουργίας του ηλιακού για τις δύο πειραματικές τιμές της λόξωσης της εκκλειπτικής ($\varepsilon_1=19,99$ και $\varepsilon_2=32,72$). Στηριζόμενοι στη γεωμετρία των κωνικών ηλιακών ωρολογίων (βλ. αναλυτικά Πάνου 2016: 192-200) οι τιμές που προέκυψαν για το μήκος του γνώμονα d και το γεωγραφικό πλάτος λειτουργίας φ παρατίθενται στον Πίνακα 6.

Και με αυτή τη μεθοδολογία το υπολογισθέν μήκος του γνώμονα είναι ακόμη μικρότερο συγκριτικά με τις τιμές του παρατίθενται στον Πίνακα 5 και το γεωγραφικό πλάτος λειτουργίας αντιστοιχεί σε περιοχές του ευρύτερου ελλαδικού χώρου (βόρεια Βαλκάνια).

Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας όλα τα παραπάνω καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι το ηλιακό ωρολόγιο χρησιμοποιούνταν σε περιοχές βορειότερα της βόρειας Ελλάδας. Το μήκος του αρχικού γνώμονα του ηλιακού ωρολογίου ήταν κάτι παραπάνω από το ήμισυ του σημερινού και ως εκ τούτου μπορούμε να συμπεράνουμε ότι ο γνώμονας, αφενός μεν από την κλίση, αφετέρου δε από το μήκος, προστέθηκε εκ των υστέρων.

Σημειώνουμε ότι το εν λόγω ηλιακό ωρολόγιο περιγράφηκε και μετρήθηκαν τα χαρακτηριστικά του στοιχεία για πρώτη φορά από τον Paris (1914: 121-130), ο οποίος

υπολόγισε το γεωγραφικό πλάτος λειτουργίας σε $\varphi = 360\ 36'24''$ (τιμή κοντά στο γεωγραφικό πλάτος του Πειραιά $\varphi = 370\ 57'$) στηριζόμενος σε γεωμετρικές μετρήσεις των εξωτερικών γεωμετρικών χαρακτηριστικών της μαρμάρινης κατασκευής και όχι σε μετρήσεις των καμπυλών και των ωρικών γραμμών της ωρολογόπληκας. Ακόμη υπολόγισε την τιμή της λόξωσης της εκλειπτικής, λαμβάνοντας υπόψη τα γεωμετρικά χαρακτηριστικά της καμπύλης του χειμερινού και του θερινού ηλιοστασίου αντίστοιχα, σε $\varepsilon = 24043'22''$ και $\varepsilon' = 34043'40''$, με αποτέλεσμα να προκύπτουν διαφορετικές τιμές για τα γεωγραφικά πλάτη και καταλήγει στο συμπέρασμα ύπαρξης κατασκευαστικών σφαλμάτων από μεριάς του κατασκευαστή.

Μισό περίπου αιώνα αργότερα η Gibbs μετέτα το εν λόγω ηλιακό ωρολόγιο και για τιμή της εκλειπτικής $\varepsilon = 240$ υπολογίζει τη γωνία μεταξύ του άξονα του κώνου και του γεννήτορα $\rho = 43020'$, το μήκος του γνώμονα $d = 4,68$ εκ. και το γεωγραφικό πλάτος λειτουργίας $\varphi = 350\ 12'$. Ακόμη, λαμβάνοντας υπόψη τα γεωμετρικά χαρακτηριστικά μεταξύ της καμπύλης του χειμερινού ηλιοστασίου

και των ισημεριών υπολογίζει το γεωγραφικό πλάτος λειτουργίας $\varphi = 260$ και αντίστοιχα $\varphi = 130\ 24'$, λαμβάνοντας υπόψη τα γεωμετρικά χαρακτηριστικά μεταξύ της καμπύλης των ισημεριών και της καμπύλης του θερινού ηλιοστασίου (Gibbs 1976: 242). Λόγω του κεκλιμένου του γνώμονα του ηλιακού ωρολογίου τα αποτελέσματα που κατέληξε η Gibbs είναι αμφιβόλου ακρίβειας καθώς ούτε αναφέρεται ούτε προκύπτει πώς ξεπεράστηκε το πρόβλημα αυτό. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η μεθοδολογία της Gibbs για τα κωνικά ωρολόγια δεν εφαρμόζεται στην περίπτωση ηλιακών ωρολογίων με κεκλιμένο γνώμονα. Τελευταία περιγραφική αναφορά πραγματοποιείται από τον Schaldach (2006: 124), ο οποίος το κατατάσσει στην κατηγορία των ηλιακών κωνικών ωρολογίων.

* Ευχαριστώ πολύ την υπεύθυνη του Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιά, αρχαιολόγο κα Αγγελική Πούθου, και τη μαρμαροτεχνίτρια κα Ελένη Μαζαράκη για τη βοήθειά της κατά τη λήψη των μετρήσεων των χαρακτηριστικών γνωρισμάτων των ωρολογίων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Gibbs S. (1976). Greek and Roman Sundials. New Haven and London: Yale University Press.

Jones A. (2002). Eratosthenes, Hipparchus, and the obliquity of the ecliptic. Journal for the History of Astronomy. 33: 1, No. 110: 15-19.

Πάνου Ε. (2016). Μετρήσεις Χρόνου και σχετικά Αστρονομικά Όργανα στην Ελληνική Αρχαιότητα: Το ρολόι του Ανδρόνικου Κυρρήστου (Πύργος των Ανέμων) και άλλα αρχαία ηλιακά ωρολόγια. Προτάσεις και Εφαρμογές εκπαιδευτικών δράσεων για τη διδασκαλία σχετικών εννοιών στην εκπαίδευση. Διδακτορική Διατριβή. Τμήμα Φυσικής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Πάππος (1876). Συναγωγή. ed. Hultsch. Berlin: Weidmann.

Paris J. (1914). Gnomonica: Un Cadran Solaire Ancien du Piree. Bulletin Bibliographique et Pedagogique du Musee Belge Revue de Philologie Classique. 18: 121-130.

Schaldach K. (2006). Die antiken Sonnenuhren Griechenlands: Festland und Peloponnes. Germany: Verlag Harri Deutsch.

Πίνακας 1

Ωρική γραμμή από αριστερά προς τα δεξιά	Μήκος ωρικών γραμμών από την καμπύλη του χειμερινού ηλιοστασίου μέχρι την καμπύλη των ισημεριών (cm)	Μήκος ωρικών γραμμών από την καμπύλη των ισημεριών μέχρι την καμπύλη του θερινού ηλιοστασίου (cm)	Μήκος ωρικών γραμμών από την καμπύλη του χειμερινού ηλιοστασίου μέχρι την καμπύλη του θερινού ηλιοστασίου (cm)
1 ^η	3,0	5,2 + 0,8 (αλλοίωση)	8,2 + 0,8 (αλλοίωση)
2 ^η	2,7	5,7	8,4
3 ^η	2,7	5,5	8,2
4 ^η	2,5	5,4	7,9
5 ^η	2,4	5,4	7,8
6 ^η	2,3	5,5	7,8
7 ^η	2,4	5,5	7,9
8 ^η	2,5	5,4	7,9
9 ^η	2,6	5,4	8,0
10 ^η	2,8	5,7	8,5
11 ^η	3,0	6,2	9,2

Πίν. 1. Μήκη ωρικών γραμμών του ηλιακού ωρολογίου του Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιά με αριθμό ευρετηρίου ΜΠ 1131.

Πίνακας 2

Διαστήματα μεταξύ διαδοχικών ωρικών γραμμών	Μήκη τόνων επί της καμπύλης του χειμερινού ηλιοστασίου (cm)	Μήκη τόνων επί της καμπύλης των ισημεριών (cm)	Μήκη τόνων επί της καμπύλης του θερινού ηλιοστασίου (cm)	Γωνία (μοίρες)
0η-1η	1,0	1,5	1,8 (σπασμένο)	5,09
1η-2η	1,0	1,7	2,3 + 0,2 (σπασμένο)	10,23
2η-3η	1,0	1,5	2,5	10,55
3η-4η	~1,0	1,5	2,5	10,88
4η-5η	1,0	1,5	2,5	11,02
5η-6η	1,0	1,5	2,5	11,02
6η-7η	0,9	1,5	2,5	11,60
7η-8η	1,1	1,6	2,5	10,15
8η-9η	1,0	1,4	2,5	10,74
9η-10η	1,1	1,6	2,5	9,44
10η-11η	0,9	1,5	2,5	10,02
11η-12η	0,9	1,5	2,5	-

Πίν. 2. Μήκη τόνων επί των καμπυλών του ηλιακού ωρολογίου του Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιά με αριθμό ευρετηρίου ΜΠ 1131.

Πίνακας 3

Καμπύλη	Αποστάσεις κορυφής γνώμονα από τα σημεία τομής των καμπύλων με τη μεσημβρινή ωρική γραμμή
Χειμερινού ηλιοστασίου	6,7 cm
Ισημεριών	6,5 cm
Θερινού ηλιοστασίου	9,7 cm

Πίν. 3. Αποστάσεις κορυφής υπάρχοντος γνώμονα μήκους $d=6,8$ cm από τα σημεία τομής των καμπυλών με τη μεσημβρινή ωρική γραμμή, του ηλιακού ωρολογίου του Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιά με αριθμό ευρετηρίου ΜΠ 1131, χωρίς να ληφθεί υπόψη η κλίση του γνώμονα.

Πίνακας 4

Μεταξύ των καμπύλων	Τιμές λόξωσης της εκλειπτικής που προκύπτουν από τις μετρήσεις για το υπάρχον μήκος του γνώμονα (μοίρες)
Χειμερινού ηλιοστασίου - Ισημεριών	$\varepsilon_1 = 19,99^\circ$
Ισημεριών-Θερινού ηλιοστασίου	$\varepsilon_2 = 32,72^\circ$

Πίν. 4. Τιμές της λόξωσης της εκλειπτικής ε για το υπάρχον μήκος του γνώμονα ($d=6,80$ cm) του ηλιακού ωρολογίου του Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιά με αριθμό ευρετηρίου ΜΠ 1131, χωρίς να ληφθεί υπόψη η κλίση του γνώμονα.

Πίνακας 5

Λόξωση εκλειπτικής ε (μοίρες)	Γωνία μεταξύ άξονα και γεννήτορα ρ (μοίρες)	Μήκος γνώμονα d (cm)	Γεωγραφικό πλάτος φ (μοίρες)
$\varepsilon_1 = 19,99^*$	48,44	4,08	57,57
$\varepsilon_2 = 32,72^*$	32,56	3,73	41,71
Εκλειπτική = 23,86	42,85	3,96	52,32

*Τιμές που υπολογίστηκαν με προσέγγιση

Πίν. 5. Τιμές χαρακτηριστικών παραμέτρων ρ , d και φ του ηλιακού ωρολογίου του Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιά με αριθμό ευρετηρίου ΜΠ 1131, χωρίς να ληφθεί υπόψη η κλίση του γνώμονα.

Πίνακας 6

ε_1 (μοίρες)	ε_2 (μοίρες)	ρ (μοίρες)	d (cm)	φ (μοίρες)
19,99	32,72	32,79	3,60	43,90

Κωνικά ηλιακά ρολόγια

Πίν. 6. Υπολογισμός μήκους γνώμονα d και γεωγραφικού πλάτους λειτουργίας φ του ηλιακού ωρολογίου του Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιά με αριθμό ευρετηρίου ΜΠ 1131, λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο των γεωμετρικών χαρακτηριστικών της ωρολογόπληκας του.

11 Ιανουαρίου 1944

Μνήμες και μηνύματα

Του **Μιχάλη Βλάχου** Δικηγόρου ε.τ.

Γεώργιος Κυριακίδης

*Από τον ουρανό ήρθεν ο θάνατος
για να σε πάη στον Κάτω Κόσμο
Κα τον ξεπρόστεϊθαν οι σύμμαχοι
που μίναγαν Ελευθερία.*

Στον τοίκο του γραφείου του Προϊστάμενου της Γραμματείας της Εισαγγελίας Πειραιώς βρίσκεται η φωτογραφία του Γεωργίου Κυριακίδη. Ήταν γραμματέας της Εισαγγελίας Πρωτοδικών Πειραιώς τον Ιανουάριο του 1944. Κι όταν σήμαναν οι σειρήνες συναγερμού κι όλοι

κατέφυγαν στα καταφύγια, αυτός, πιστός στο καθήκον έμεινε στο γραφείο του να ασφαλίσει τα χαρτιά του και να προστατεύσει την Υπηρεσία.

Όμως οι αγγλοαμερικάνικες βόμβες δεν ξεχώριζαν τους Γερμανούς κατακτητές από τους σκληραβωμένους συμμάχους Έλληνες. Έπεφταν αδιακρίτως σε σπίτια, σχολεία, εκκλησίες, καταστήματα, γραφεία σκορπώντας θάνατο και καταστροφή. Τα κορίτσια της Επαγγελματικής Σχολής θάφτηκαν ζωντανά στο καταφύγιο. Οι νεκροί θάφτηκαν μέσα στα ερείπια ή κείτονταν σκόρπιοι διαμελισμένοι μέσα στους ανασκαμμένους δρόμους της πληγωμένης πολιτείας. Άλλοι δεν βρέθηκαν καθόλου ούτε για να θαφτούν. Δεν σε ξεχνώ χαμένη μου δασκάλα Αβροκόμη Λοΐζου, αβρό κόσμημα του Βοσπόρου που με έτρεφε με τα νάματα της Γαλήνικης Γραμματείας ώπου χάθηκες.

Οι νεκροί χιλιάδες.

Όσο για το Γεώργιο Κυριακίδη ανασύρθηκε νεκρός από τα ερείπια της βομβαρδισμένης Εισαγγελίας. Βρέθηκε καθισμένος στο γραφείο του. Ο φοριαμός που ήταν πίσω του είχε ανοίξει και η Ελληνική σημαία που ήταν μέσα είχε πέσει πάνω στο σώμα του. Με αυτή τον σκέπασαν στη πρόχειρη κηδεία του αφού τον ανέσυραν ο φίλος και συνάδελφος του Μιχάλης Φωκάς και ο κουνιάδος του Δημήτρης Παπαγιαννόπουλος. Κι όπως είπαν στον επιμνημόσυνο λόγο, η σημαία που τίμησε στην μάχη έγινε το σάβανο που τον σκέπασε.

Το γραφείο του είχε σωθεί, ο ίδιος όμως άφησε την τελευταία του πνοή στα 39 του χρόνια. Υπηρεტσε την πατρίδα ως Έφεδρος Αξιωματικός, πολέμησε στην πρώτη γραμμή στα βουνά της Αλβανίας, τραυματίστηκε, παρασημοφορήθηκε, προήχθη σε λοχαγό επ' ανδραγαθία, πέρασε την πείνα της Κατοχής για να πεθάνει στο γραφείο του από βόμβα συμμαχική λίγους μήνες πριν λήξει ο πόλεμος. Υπήρξε εξαιρετος υπάλληλος. Τίμιος, εργατικός, μεθοδικός και οργανωτικός. Στη μεγάλη πείνα υπηρέτησε στο Τμήμα Αγορανομίας αλλα στέρησε την οικογένειά του και δεν κέρδισε τίποτε. Πέθανε ένα μεσημέρι αφήνοντας τη γυναίκα του νεώτατη και δυο μικρά παιδιά, τη Λίνα κι ένα ακόμα κοριτσάκι τριών μηνών. Ο νυκτερινός βομβαρδισμός που επακολούθησε ολοκλήρωσε την καταστροφή της οικογενείας ισοπεδώνοντας το σπίτι τους. Η γυναίκα του πιστή στη μνήμη του πέθανε χίρα 50 χρόνια μετά, τον Δεκέμβριο του 1994, αφού μεγάλωσε, σπούδασε και πάντρεψε τα δύο κορίτσια. Ο ίδιος δεν ολοκλήρωσε τη ζωή του, δεν πρόλαβε να πραγματοποιήσει τα όνειρά του, να δικηγορήσει και να σπουδάσει την αγαπημένη του κόρη Λίνα. Όμως εκεί που βρίσκεται θα αγάπηται βλέποντας τη Λίνα σύζυγο δικηγόρου και την εγγονή του Ξανθήνη να συνεχίζει την παράδοση σαν νεόκοπη

δικηγόρος κρατώντας μαζί με τη βιβλιοθήκη του πατέρα της και τη βιβλιοθήκη του παππού από όπου προήλθαν ορισμένα τεμάχια των αναδιφρήσεων.

Αιώνια σου η μνήμη Γιώργο Κυριακίδη.

Αιώνια σας η μνήμη θύματα του μεγάλου βομβαρδισμού του '44.

Από το βομβαρδισμό του Πειραιώς δεν γλήτωσε ο Ναός της Αγίας Τριάδας.

Σωριάστηκε σε ερείπια και μόνο η πρόσοψη έμεινε όρθια με ανέγγιχτη την επιγραφή: "Δεύτε προς με πάντες οι κοπιώντες καγώ αναπαύσω υμάς" σαν μια φωνή παρηγορίας στο βασανισμένο λαό της εργατούπολης. Κι ο λαός αυτός ξεπέρασε τις δυσκολίες, επούλωσε τις πληγές και ξαναζωντάνεψε την πόλη. Σαν σύμβολο της Πειραιϊκής αναγέννησης ξεκίνησε κι η αναστήλωση του Ναού.

Με την υπ' αριθμόν 2764/12.11.1950 απόφαση του Πρωτοδικείου Πειραιώς συνεστήθη Σωματείο "ευσεβούς αιτίας" υπό την επωνυμία "Παμπεραιϊκή Ένωση Αναστήλωσης του Ιερού Μητροπολιτικού Ναού της Αγίας Τριάδος". Με Πρόεδρο το Βιομήχανο Μιχαήλ Δημοσθένους Πουρή, μία εμπνευσμένη και δραστήρια προσωπικότητα του Πειραιώς με πανελλήνια ακτινοβολία, τα έργα προχώρησαν με ταχύ ρυθμό και σε σύντομο διάστημα ολοκληρώθηκε το κτίσμα του λαμπρού Ναού που θαυμάζουμε σήμερα.

Οι δυσκολίες που προέκυψαν δεν ήταν μόνο οικονομικές. Με την έναρξη θεμελιώσεως ανέκυψαν τα πρώτα εμπόδια. Η ανεύρεσις ερειπίων ανηκόντων στη θεμελίωση μιας εκ των περιήμων πέντε Στοών του αττικού Εμπορίου ανέτειλε τις εργασίες. Με τις ανασκαφές διεπιστώθη ότι ήταν μόνο θεμελιώσεις οι οποίες με τροποποίηση του αρχικού σχεδίου διατηρήθηκαν και προστατεύθηκαν στα υπόγεια του Ναού που αποτελούν σήμερα το πνευματικό κέντρο της Ιερής Μητροπόλεως. Ένα άλλο μεγάλο εμπόδιο ήταν η διεκδίκηση του οικοδομικού τετραγώνου του Ναού από το Δήμο Πειραιώς. Με την από 20.7.1957 αγωγή του ο Δήμος ισχυρίσθη ότι από της συστάσεώς του το 1835 υπήρξε εκ του νόμου κύριος, νομέυς και κάτοχος του περιβάλλοντος τον οποίον είχε σε κοινή χρήση των Δημοτών. Υπό της Επιτροπής αντετάχθη ότι η έκτασις αυτή ανήκε προ της Επαναστάσεως στην Ιερά Μονή Αγίου Σπυριδώνος και μετά την κατά το 1834 διάλυση της περιήλθε δυνάμει του από 26.4.1834 Διατάγματος "περί ιδιοκτητών μοναστηρίων και εκκλησιών" στην κυριότητα του Ελληνικού Δημοσίου που την παρέχώρησε προς τον ειδικό σκοπό της ανεγέρσεως Ναού.

Περί της μακροχρονίου αυτής αντιδικίας εξέδωσε το 1962 πραγματεία ο επιφανής δικηγόρος Μιχαήλ Επιφανής υπό τον τίτλο: "Τα δικαιώματα του εν Πειραιεί Καθεδρικού Ναού της Αγίας Τριάδος επί του περιβάλλοντος του". Ο συγγραφέας τελειώνει το βιβλίο του προσκαλών τους αντιδίκους να συμβιβασθούν εξυψούμενοι νοερώς μέχρι του θεού, γινόμενοι όσιοι και δίκαιοι κατά την υπ' αυτών μετ' ευλαβείας τήρησιν του ανθρωπίνου και του θείου νόμου κατά το πλατωνικόν "Όμοίωσις τω θεώ το δίκαιον και όσιον μετά φρονήσεως γενέσθαι".

Τώρα πλέον, μετά τις αρχαιολογικές και πολεοδομικές αντιδικίες, ο Ναός υψώνεται πάλι περικαλής σαν σύμβολο της αναγεννήσεως του Πειραιώς από την τέφρα του πολέμου.

Έτσι σήμερα, αν και οι τότε αντίπαλοι αρνούνται ότι μας χρωστούν όσα μας πήραν και οι Σύμμαχοι ξεχνούν πόσα τους προσέφεραμε - όλοι άσπονδοι υπέρ των συμφερόντων τους -, εμείς ανοικοδομώντας, στέλνουμε το αισιόδοξο μήνυμά της αναγέννησής μας σαν το φοίνικα από την τέφρα του αναληγιζόμενου ότι πάνω μας πετούν με τα φτερά του μυθικού πουλιού οι ψυχές των θυμάτων περήφανες για τα καλά έργα των επιγόνων.

Η βομβαρδισμένη Αγία Τριάδα.
(Χαρακτικό Δ. Τηνιακός)

Γλυπτά του Απόλλωνα και της Αρτέμιδος, τα νέα ευρήματα στην Απτέρα Χανίων

Ένα μοναδικό για τον τόπο εύρημα ήρθε στο φως στον αρχαιολογικό χώρο της Απτέρας, στο πλαίσιο συστηματικής ανασκαφικής έρευνας της Εφορείας Αρχαιοτήτων Χανίων. Πρόκειται για σύνταγμα γλυπ-

πτών, μικρού μεγέθους, της Αρτέμιδος και του Απόλλωνος (συνολικού ύψους με τη βάση περίπου 0,54 μ., χωρίς τη βάση 0,35 μ.). Η Άρτεμις, προστάτιδα θεά της Απτέρας, έχει κατασκευαστεί από χαλκό, ενώ ο αδελφός της Απόλλων από μάρμαρο. Η θεά, σε εξαιρετικά καλή κατάσταση διατήρησης, με τα άκρα της σωζόμενα εξοχολοκλήρου, στεκόταν σε περίτεχνη χάλκινη βάση σχήματος κιβωτιδίου. Αποδίδεται με τον κοντό ζωμένο χιτώνα της, σε έντονο διασκελισμό, έτοιμη να τοξεύσει. Εντυπωσιακή είναι η διατήρηση του ένθετου λευκού υλικού που είχε χρησιμοποιηθεί για την απόδοση της ίριδας των ματιών της.

Πιο λιτός στην απόδοσή του ο Απόλλων έρχεται σε αντίθεση με την εμφατική απεικόνιση της κυρίαρχης στην πόλη, θεάς. Ωστόσο, και το γλυπτό αυτό είναι έργο πολύ καλής εκτέλεσης, με σπάνια διατήρηση της ερυθρής βαφής στο στήριγμά του. Τα γλυπτά εδράζονταν σε μικρό λίθινο βαθμιδωτό βάθρο, στο οποίο είχαν στερεωθεί με μοιθυδοκόνηση.

Τα δύο έργα γλυπτικής πιθανότατα είχαν εισαχθεί από καλλιτεχνικά κέντρα εκτός της Κρήτης, προκειμένου να αποτελέσουν – τοποθετημένα σε κόγχη τοίχου– το οικιακό ιερό της ρωμαϊκής πολυτελείας οικίας που κοσμούσαν. Η κατ' αρχήν χρονολόγησή τους μπορεί να προσδιοριστεί στο β' μισό του 1ου με αρχές του 2ου αιώνα μ.Χ.

Αναστηλώθηκε το αρχαίο θέατρο Απτέρας

Παρουσία του υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού, Αριστείδη Μπαλτά, της γενικής γραμματέως του υπουργείου, Μαρίας Ανδρεαδάκη - Βλαζάκη και εκπροσώπων αρχών και φορέων του τόπου, αποδόθηκε στο κοινό το

αρχαίο θέατρο της Απτέρας Χανίων.

Το θεατρικό οικοδόμημα, κατασκευασμένο εξοχολοκλήρου από τοπικό πωρόλιθο, χωροθετήθηκε κοντά στη νοτιοανατολική είσοδο της αρχαίας πόλης, σε φυσική κοιλάδα του εδάφους με νότιο προσανατολισμό και θέα τα Λευκά όρη. Η παλαιότερη φάση του χρονολογείται στους ελληνιστικούς χρόνους (πρώτο μισό του 3ου αι. π.Χ.), ενώ στη ρωμαϊκή εποχή υπέστη ριζικές μετασκευές.

Η αρχαία πόλη της Απτέρας, βρίσκεται πάνω σε

λόφο ύψους 200 μέτρων, στη θέση Παλιόκαστρο, κοντά στο χωριό Μεγάλη Χωράφια. Ιδρύθηκε τη γεωμετρική εποχή, αλλά γνώρισε τη μεγαλύτερη ακμή της τον 4ο αιώνα π. Χ., οπότε ανέπτυξε μεγάλη εμπορική δραστηριότητα, κυρίως λόγω του ελέγχου του Κόλπου της Σούδας. Ο 1ος και ο 2ος αιώνας μ.Χ. αποτέλεσαν μια νέα περίοδο ακμής για την Απτέρα, όμως ο σεισμός του 365μ.Χ. που κατέστρεψε την Κρήτη την ισοπέδωσε. Κατοικήθηκε μέχρι τον επόμενο σεισμό του 7ου αιώνα μ.Χ. και τις επιδρομές των Σαρακηνών, που την οδήγησαν τελικά στην εγκατάλειψη.

Επισκέψιμος αρχαιολογικός χώρος ο Ναός του Απόλλωνα Ζωστήρα

Με μια σημαντική γνωμοδότηση – που αλληιάζει τα δεδομένα ως προς την πρόσβαση του Ναού του Απόλλωνα Ζωστήρα, ο οποίος βρίσκεται εντός του Αστέρια Βουληγαμένης– έληξε στο ΚΑΣ η συζήτηση για το Ειδικό Σχέδιο Χωρικής Ανάπτυξης Δημοσίου Ακινήτου (ΕΣΧΑΔΑ) της παραπάνω έκτασης, που πήρε ομόφωνα το «πράσινο φως» από το Συμβούλιο.

Συγκεκριμένα, τα μέλη του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου έδωσαν τη συγκατάθεσή τους στην πρόταση της Διεύθυνσης Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων του ΥΠΠΟΑ για τη δημιουργία, εντός της αδόμητης Ζώνης Απόληπτης Προστασίας (Α1) στην οποία βρίσκεται ο Ναός, ενός οργανωμένου επισκέψιμου αρχαιολογικού χώρου, που θα λειτουργεί συγκεκριμένες ώρες και ημέρες. Ο χώρος αυτός θα έχει είσοδο από τον δημόσιο δρόμο, η οποία θα είναι αποκομμένη και ανεξάρτητη από τις λουτρικές εγκαταστάσεις. Πρόκειται για μια γνωμοδότηση που θα βάλει τέλος στα προβλήματα πρόσβασης στον Ναό του Απόλλωνα Ζωστήρα –ιδιοκτησία ελληνικού δημοσίου– οι επίδοξοι επισκέπτες του οποίου συχνά καθούνται είτε να πληρώνουν εισιτήριο εισόδου είτε να παρατηρούν το μνημείο μέσω ενός ανοίγματος στην περιφράξη.

Στον παραπάνω όρο κατέληξε το Συμβούλιο έπειτα από συζήτηση των μελών του, τόσο με την αρμόδια διεύθυνση όσο και με τους εκπροσώπους της Εθνικής Τράπεζας και του ΤΑΙΠΕΔ, οι οποίοι διαβεβαίωσαν ότι κάτι τέτοιο είναι εφικτό.

Αρχαιολογικά ευρήματα διαφορετικών ιστορικών περιόδων στην Κρεπενή Καστοριάς

Νέα στοιχεία διαφορετικών ιστορικών περιόδων, από την Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου, την Αρχαϊκή εποχή και την Ελληνιστική περίοδο, αποκάλυψε η αρχαιολογική σκαπάνη στην περιοχή της Καστοριάς, σύμφωνα με ανακοίνωση στο συνέδριο για το αρχαιολογικό έργο στη Μακεδονία και τη Θράκη. Πλήθια και χάλκινα σκεύη, κοσμήματα αργυρά,

χάλκινα αλλά και όπλα έφερε στο φως μια τυχαία ανασκαφή (κατά τη διάνοιξη αποχετευτικού αγωγού στην παραλίμνια θέση Κρεπενή).

Ερευνήθηκαν περί τις δέκα ταφές σε τρεις νεκροπόλεις με πλούσια κτερισμένες ταφές διαφορετικών ιστορικών περιόδων. Η παλαιότερη, έκτασης 1,5-1,8 στρεμμάτων, χρονολογείται στον 8ο-7ο αι. π.Χ., στην Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου, με πυκνές ταφές σε απλούς, συνήθως ορθογώνιους λάκκους, και λίγους κιβωτιόσχημους. Τριακόσια μέτρα από την πρώτη, είκοσι συνοδικά τάφους με μοναδικά ευρήματα αποκάλυψε η δεύτερη νεκρόπολη της αρχαϊκής εποχής (6ος αι. π.Χ.) και η τρίτη των πρώιμων ελληνιστικών χρόνων (του 4' τέταρτου του 4ου αι. ή και των αρχών του 3ου αι. π.Χ.).

Σύμφωνα με τους αρχαιολόγους, τα πρόσφατα ευρήματα της Κρεπενής παραπέμπουν σε μία εύρωστη κοινωνία που επανασυνέστησαν μετά το θάνατο του Αλέξανδρου Γ' οι βετεράνοι που επέστρεψαν από τον πόλεμο της Ασίας στα πάτρια εδάφη.

Πηλίο 4.500 ετών βρέθηκε στην Αίγυπτο

Ταχεία αρχαιολόγοι ανακάλυψαν ότι ανακαλύφθηκε ένα καλοδιατηρημένο πηλίο 18 μέτρων και ηλικίας 4.500 ετών, στη νεκρόπολη των πυραμίδων του Αμπουσίρ, κοντά στο Κάιρο. Το πηλίο είχε θαφτεί πάνω σε μια πέτρινη βάση,

σε έναν, πυραμιδοειδή τάφο από αυτούς που προορίζονταν για τους υψηλόβαθμους αξιωματούχους της αρχαίας Αιγύπτου. Το Αμπουσίρ απέχει περίπου 20 χιλιόμετρα νοτίως του Κάιρου και είναι ένας αρχαιολογικός χώρος γνωστός κυρίως για τις πυραμίδες του, οι οποίες πάντως είναι πολύ μικρότερες από εκείνες της Γκίζας, στα προάστια της αιγυπτιακής πρωτεύουσας.

Ο πυραμιδοειδής τάφος δεν βρισκόταν ακριβώς δίπλα σε κάποιον από τους βασιλικούς τάφους και για αυτό πιστεύεται ότι ο ιδιοκτήτης του πιθανότατα δεν ήταν μέλος της βασιλικής οικογένειας. Η ανακάλυψη ωστόσο είναι αξιοσημείωτη καθώς θα συμβάλει να καταλάβουν καλύτερα οι επιστήμονες την τέχνη της ναυπήγησης στην αρχαία Αίγυπτο και τη σημασία των πηλίων στις ταφικές τελετές. "Εκεί όπου υπάρχει ένα πηλίο θα μπορούσαν να υπάρχουν και πολλή άλλα" συμπεραίνουν οι επιστήμονες

Και τα δύο ευρήματα (πηλίο και τάφος) χρονολογούνται από το τέλος της 3ης ή τις αρχές της 4ης δυναστείας, δηλαδή γύρω στα 2550 π.Χ. Οι ξύλινες σανίδες ενώνονταν μεταξύ τους με ξύλινους πείρους, οι οποίοι διακρίνονται μέχρι και σήμερα στην αρχική θέση τους. Η άμμος της ερήμου που το κάλυψε βοήθησε να διατηρηθούν τα φυτικά υλικά του και μάλιστα ορισμένα από τα σκονιά που συγκρατούσαν τον σκελετό του πηλίου παραμένουν ακόμη στη θέση τους.

Μινωικό πηλίο στις Μικρασιατικές ακτές

Τούρκοι αρχαιολόγοι εντόπισαν στον βυθό του κόλπου Χισαρονού, απέναντι από τη Ρόδο και την Κω, μινωικό πηλίο που είχε ξεκινήσει από την Κρήτη, κάπου τέσσερις χιλιάδες χρόνια πριν. Πιθανότατα ο προορισμός του ήταν η αρχαία Κνίδος, της Δωρικής Εξάπολης, που, όπως ξέρουμε από τα αρχαιολογικά της ευρήματα, ήταν κατοικημένη ήδη από τα χρόνια του μινωικού πολιτισμού.

Δεν είναι πολλή τα μινωικά ναυάγια που έχουν εντοπιστεί. Εκτός από αυτό στη μικρασιατική ακτή έχουμε ένα ακόμα που βρέθηκε στην Κρήτη, κοντά στο νησάκι Ψείρα και έχει χρονολογηθεί το 1800 π.Χ.

Το μινωικό βυθισμένο σκαρί έφτασε σε βάθος 40 μέτρων, όπου και ο πυθμένας της θάλασσας, και εκεί έμεινε επί αιώνες. Οι αρχαιολόγοι ανακάλυψαν το αποτύπωμα του στην άμμο και το φορτίο του το οποίο ήταν από την Κρήτη της μινωικής περιόδου. Η συντήρηση των ευρημάτων γίνεται από την ανασκαφική ομάδα στο Μουσείο της Αθηνών. Ταυτοχρόνως καταρτίζεται ένας χάρτης με όλα τα υποβρύχια ευρήματα στη συγκεκριμένη περιοχή. Η έρευνα θα συνεχιστεί και φέτος.

Ο συνολικός αριθμός των βυθισμένων σκαφών που έχουν εντοπιστεί μέχρι σήμερα, κινείται στα 100. Από αυτά, έχουν ερευνηθεί περί τα 25 και ισόριθμα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα, που ως φαίνεται ανήκαν σε θιμενικές εγκαταστάσεις και τμήματα των ιδίων των λιμανιών. Εκτείνονται από την Εποχή του Χαλκού έως την Οθωμανική Περίοδο. Στα ευρήματα συγκαταλέγονται αμφορείς, πλάκακια, τούβλα, κίονες, προϊόντα με γυαλί και λίθοι. Ανάμεσά τους, και 400 άγκυρες. Τα πηλίο δεν ήταν μόνο εμπορικά, ήταν και πολεμικά.

Βρέθηκε «πριγκιπικός» τάφος στο Λάτσιο της Ιταλίας

Έναν τάφο γεμάτο θησαυρούς, που πιθανότατα ανήκει σε μια «πριγκίπισσα» των Ετρούσκων του 8ου αιώνα π.Χ., βρέθηκε από αρχαιολόγους στην Ιταλία.

Ο τάφος της πριγκίπισσας βρέθηκε εντός ταφικού θαλάμου, σε βάθος τριών μέτρων μπροστά από το εκδοτήριο εισιτηρίων του αρχαιολογικού χώρου Vulci στο Λάτσιο, στην περιοχή του οποίου βρισκόταν μια σημαντική ετρούσκικη πόλη. Ωστόσο, οι αρχαιολόγοι κάνουν αγώνα δρόμου ενάντια στο χρόνο προκειμένου να προστατεύσουν το θησαυρό από τους αρχαιοκάπηλους που διενεργούν παράνομες ανασκαφές στην περιοχή.

Μέσα στον τάφο, οι αρχαιολόγοι βρήκαν τα οστά ενός νεαρού κοριτσιού τυλιγμένο με πανί, το οποίο βρισκόταν σε αρκετά εύθραυστη κατάσταση. Τα σκελετικά κατάλοιπα της ήταν περιτριγυρισμένα από πολύτιμα κοσμήματα και αγγεία, μερικά από τα οποία είχαν αποκτηθεί από τη διεθνή αγορά της εποχής. Είχε θαφτεί με ένα φοινικικό πορτοκαλί περιδέραιο και δύο αιγυπτιακούς σκαραβαίους κατασκευασμένους από χρυσό, ελεφαντόδοντο και ασήμι - όμορφα και ιδιαίτερα περίτεχνα κομμάτια που μαρτυρούν την καλλιτεχνική ανδρεία των αρχαίων και τη μεγάλη έκταση των εμπορικών και ναυτικών δεσμών των Ετρούσκων. Υποδεικνύουν επίσης ότι ο τάφος ανήκε σε πολύ σημαντική προσωπικότητα. Οι αρχαιολόγοι προσπαθούν τώρα να ανακαλύψουν την ακριβή ταυτότητα του νεαρού κοριτσιού και τι είδους ζωή έζησε πριν από 2800 χρόνια.

Οι μυστηριώδεις Ετρούσκοι, ανήκαν σε προ-ρωμαϊκά φύλα από το Λάτσιο, την Τσκάνη και την Ούμπρια, κι έχουν κεντρίσει το ενδιαφέρον στους αρχαιολόγους για αιώνες. Αλλά πολύ λίγα πράγματα είναι ακόμη γνωστά για αυτούς. Στην αρχαία πόλη Vulci, 80 χιλιόμετρα βόρεια της Ρώμης, πάνω από 15.000 τάφοι έχουν ήδη ανασκαφεί, ρίχνοντας φως στον χαμένο πολιτισμό των Ετρούσκων, αποκαλύπτοντας αμέτρητους θησαυρούς.

Η Αίγυπτος επιδιώκει να εντάξει άλλους 4 αρχαιολογικούς χώρους στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO.

Το Υπουργείο Αρχαιοτήτων της Αιγύπτου προετοιμάζει τα απαιτούμενα έγγραφα τεκμηρίωσης προκειμένου να προστεθούν τέσσερις αρχαιολογικοί χώροι της Αιγύπτου στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO.

Οι περιοχές, όπως δήλωσε ο υπουργός Αρχαιοτήτων της χώρας Mamdouh Eldamaty, είναι η Παλιά Πόλη της Αιγύπτου, οι Πτολεμαϊκοί Ναοί στην Αιγύπτου, η κάστρο Al-Gundi και Salaheddin στο νησί του Φαραώ στο Σινά.

«Η τοποθέτηση των συγκεκριμένων αρχαιολογικών χώρων στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO είναι

ένα πολύ σημαντικό βήμα για την πρόθεση του υπουργείου σχετικά με την καταχώριση του μεγαλύτερου δυνατού αριθμού πιθανών αρχαιολογικών χώρων της Αιγύπτου στον κατάλογο, προκειμένου να εξασφαλίσει το επίπεδο της μέγιστης προστασίας που αρμόζει στη σημασία και τη μοναδικότητά τους», δήλωσε ο Eldamaty.

Εξήγησε ότι οι περιοχές που θα εισαχθούν ως Παλιά Πόλη της Αιγύπτου περιλαμβάνουν τις κατακόμβες στο Kom Al-Shuafa, το ρωμαϊκό θέατρο στο Kom Al-Dikka, την Στήλη του Πομπήιου και τις ενάλλες αρχαιότητες τόσο στο ανατολικό λιμάνι όσο και στο Abuqir.

Μια συλλογή από ισλαμικά μνημεία, μεταξύ των οποίων και η δεξαμενή του Ibn Al-Nabih και οι παλιοί πύργοι της Αιγύπτου, θα βρίσκονται επίσης στην υποψήφια λίστα.

Πρόσθεσε ότι το υπουργείο διοργανώνει μια σειρά από σεμινάρια για την εκπαίδευση αρχαιολόγων και επιμελητών για την προετοιμασία των φακέλων τεκμηρίωσης για άλλους αρχαιολογικούς χώρους της χώρας.

180 χρόνια Δήμος Πειραιά

Μικρό αφιέρωμα μέσα από ανέκδοτα δημοτικά έγγραφα και παλαιές σημειώσεις

Του ΔΗΜΗΤΡΗ ΚΡΑΣΟΝΙΚΟΛΑΚΗ

Αντιπροέδρου Φιλολογικής Στέγης Πειραιά
Προέδρου Ινστιτούτου Πειραικών Μελετών

Η ορκωμοσία του πρώτου δημάρχου Πειραιώς, των έξι δημοτικών συμβούλων και των αναπληρωματικών έγινε στον ναό του Αγίου Σπυρίδωνα στις 23.12.1835. Αν και το πρώτο πρακτικό συντάχθηκε την ίδια ημέρα, η πρώτη καταχωρημένη με αριθμό 1 τακτική συνεδρίαση του δημοτικού συμβουλίου χρονολογείται στις 29. 12.1835 και αφορούσε στην πρόσληψη του γραμματέα Π. Γ. Καϊκανδή. Βάσει του νόμου ο δήμαρχος επικοινωνούσε με τον πρόεδρο, τα μέλη του Δ.Σ., τον αστυνόμο και την ανωτέρα αρχή, την Διοίκηση Αττικής, μέσω αλληλογραφίας. Έτσι στα Γενικά Αρχεία του Κράτους, το Ιστορικό Αρχείο του Δήμου Πειραιώς, σε διάφορα άλλα ιδρύματα αλλιά και σε ιδιωτικές συλλογές σώζονται πρωτότυπα καλλιγραφικά μονόφυλλα ή δίφυλλα τα οποία ενώ τότε θεωρούνταν απλές καταγραφές της εκτέλεσης διαταγών και εγκυκλίων, των θεμάτων προς συζήτηση, των προβλημάτων προς επίλυση, των αποφάσεων, της πληροφόρησης των υπηρεσιών και των κατοίκων, με την παρέλευση των ετών, την πρόοδο, την

ανάπτυξη της πόλης ξεχάστηκαν και κατατάχθηκαν σε φακέλους και ερμάρια ως ιστορικά τεκμήρια, χρήσιμα μόνο προς διερεύνηση από επίμονους μελετητές. Παρακάτω φέρνω στο φως άγνωστα χειρόγραφα κείμενα αντλημένα από την προσωπική μου συλλογή.

***Για τα ξενοδοχεία των πέντε πρώτων χρόνων του Πειραιά έχουμε τις παρακάτω πληροφορίες: Ξενοδοχεία. Προ της του 1821 επαναστάσεως ως ξενοδοχείον εχρησίμευε το πολλήκις υπό των περιηγητών μνημονευθέν οίκημα του Τούρκου τελλώνου, εν ω παρά τα ολίγα εμπορεύματα κατεκλίνοντο οι κοινοί των ξένων, οι δε μάλλον διακεκριμένοι επί του ανωγείου (οντά) του τελλώνου.**

Μετά δε την επανάστασιν το πρώτον κτισθέν ξενοδοχείον ήν το του Κωνσταντίνου Τζελέπη, οικία διώροφος ευρεία παρά την ύστερον κατασκευασθείσαν βασιλικήν αποβάθραν, κόν πρέπη να ονομασθή ξενοδοχείον μη έχον τακτικόν μαγειρείον ή κλίνας και έπιπλα.

Από δε τη ιδρύσει του δήμου εγένοντο και ξενοδοχεία τελεώτερα, ων κλήθιον [οβησμένη φράση: «κατά μίμησιν των εν τη Εσπερία»] εγένετο τω 1836 το του Νικολάου Σίνου «Καζίνον» ονομαζόμενον, το του Ηλία Βουλγάρως και το κλήθιστον πάντων το του Ιωάννου Φαρμακοπούλου μετά καφεναείου, εν ω κατά πρώτον εν Πειραιεί ετέθη και σφαιριστήριο (billard).

***Οι αρχικοί δρόμοι του πειραικού οικισμού ήταν σε άθλια κατάσταση. Για να ισοπεδωθούν και να καθαυθούν τα βάραθρα (μεγάλοι λάκκοι) απαιτήθηκε χρόνος και ξοδεύτηκαν πολλά χρήματα: Οδοί (βάραθρα). Η ρυμοτομία της πόλεως εγένετο ακριβώς: αλλή' η κατασκευή και τελειότης των οδών δεν εγένετο ταχέως, ένθεν μεν, διότι αι πρόσοδοι του δήμου ήσαν δυσανάλογοι προς τας δαπάνας, ένθεν δε, διότι, οικιών κτιζομένων, αι οδοί ήσαν πάντοτε πλήρεις χωμάτων, λίθων, λατύπης, άμμων και πάσης οικοδομικής ύλης και βάραθρα συχνά χαίνοντα εξ όμβρων ή προς χρήσιν των οικοδομούντων ορωρυγμένα πολλήκις εγένοντο όντως βάραθρα θανάτου. Τόσα δ' υπήρχον περί τας αρχάς του 1836, ώστε, αιητούντο 3,500 δραχμαί προς**

Σκαρίφημα του αδιαμόρφωτου ακόμα λιμανιού με τις βάρκες και τα καΐκια όπως αποδόθηκε από τον Hans Christian Hansen (Χριστιανός Χάνσεν, 1803 - 1883) που έζησε στην Αθήνα από το 1833 έως το 1850. Βρίσκεται στο τετράδιο με αριθμό 31 των αρχείων του που φυλάσσονται στη βιβλιοθήκη της Ακαδημίας Καλών Τεχνών της Κοπεγχάγης.

κάθυψιν αυτών. Εκαλύφθησαν· αλλήα συνταίς νέαις οικοδομαίς και νέαι ανωρρύσσοντο· διό τη 15 Δεκεμβρίου 1836 διετάχθησαν αυτοί οι ιδιοκτήται να καλύψωσιν όσον τάχος τα υπολοιπόμενα: αλλή ουχ ήττον τη 18 Φεβρουαρίου 1837 πλήρη βαράθρων ένεκα των τέως οικοδομουμένων ήσαν και τα περί την αγοράν μέρη. Επληρώθησαν και ταύτα· αλλήα τη 18 Σεπτεμβρίου 1837 εξητείτο ο αρχιτέκτων Λαυρέντιος, ίνα τα παρά την μεγάλην πηλατείαν εγγύς της οικίας Σταμάτη Γιαλλήιστρα κλεισθώσιν ως συρρεόντων όλων των της πηλατείας υδάτων εις το μαγαζέιον εκείνου.

Τη δε 30 του αυτού προσδοκίμου ούσης της καθόδου των πριγγίπων Αυστρίας και Πρωσσίας, υπεμήνυσε τω δημάρχω, ίνα διορθωθή η οδός της διαμετακομίσεως πλήρης ούσα βαράθρων, εφ' ών «είναι επόμενον να συμβή κανέν απευκταίον δυστύχημα».

Τη δε 7 Οκτωβρίου ο διοικητής προσδιώρισε δημοπρασίαν, γεννησομένην τη 9 του αυτού, ίνα κλεισθώσι τα προ της οικίας Μιαούλη βάραθρα ή «κοιλιώματα» κατ' έγγραφον του διοικητού της 9 Οκτωβρίου πεντακοσίων μέτρων, ών 250 μέτρα εις εργολαβίαν έλαβεν ο Δήμος Αντωνίου αντί 175 δραχμών, τα δ' έτερα 250 ο Απόστολος Σθερίου (ή Στεργίου) αντί 200 δραχμών. Την δε ισοπέδωσιν αντί 39 δραχμών έλαβεν ο Δημήτριος Τριανταφύλλου. Η δημοπρασία επεκυρώθη τη 10 Οκτωβρίου.

*Για να εφαρμοστεί το σχέδιο πόλης ειδικά στο κεντρικότερο τότε σημείο κατεδαφίστηκαν παλαιότερα κτίσματα και παραπήγματα (παράγκες): Πηλατεία θεμιστοκλέους. Τη 30 Οκτωβρίου 1837 προύτεινεν ο αστυνόμος Πειραιώς ίνα προς της έμπροσθεν της αγίας Τριάδος πηλατείας καθήλωπισθμόν κατεδαφισθώσι ξυλινόν τι παράπηγμα του Εμμανουήλ Δυκτάκη και έτερον Φρειδερίκου Μαρκέτου, και η οικία Ιωάννου Τζελέπη, άτινα μη κείμενα επί της ευθυγραμίας και την δημοσίαν οδόν διέκοπτον και την πηλατείαν ποσήμεζον. Δι' αυτό δε τούτο ανάγκη να κατεδαφισθώσιν, έγγραφε, και τα ερείπια του Ιωάννου Αποστόλου, το μαγαζέιον του Σκουζέ και τα παραπήγματα του Μαυρίκου. Τούτων δε γενομένων, έδει να γείνη η δενδροφυτεία και εν τη πηλατεία ταύτη.

*Σε μονόφυλλο σημειώνονται τα τρόφιμα και οι ποσότητες που καταναλώθηκαν στον Πειραιά το 1837. Είναι άγνωστο πώς έγινε η απογραφή τους κι αν οι αριθμοί ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα: Κατανάλωσις τροφίμων εν Πειραιεί. 1837 έτος. Έλαιον οκάδες 5,463. Σίτος οκάδες 76,980. Κριθή οκάδες 58,712. Βούτυρον οκάδες 1,472. Κεφαλοτύρι οκάδες 135. Ασκοτύρι οκάδες 1,177. Έλαιαί οκάδες 2,295. Μέλι οκάδες 674. Σύκα τζαπέη. 1,500.

Lager am der Piraeus Strasse. 1836. Ο καταυλισμός των στρατιωτών που κατασκευάζουν την οδό Πειραιώς το 1836. Υδατογραφία του Βαυαρού αξιωματικού Ludwig Köllnberger (1811-1892) που υπηρέτησε στην Ελλάδα από το 1833 έως το 1838. Τα σχέδια, με πρωτοβουλία του Σπυρίδωνα Λάμπρου για λογαριασμό της ΙΕΕΕ, αντιγράφηκαν στα 1910 - 1912 από τον ζωγράφο Hans Hanke.

Σύκα οκάδες 722. Κάστανα οκάδες 2,691. Ρακίον οκάδες 4,106. Οίνος βαρέλαις 2,968. Μούστος βαρέλαις 6,000. Κρίρια 3,561. Βόες 499. Χοίροι 198. Κρομμύδια οκάδες 430.

*Διδάσκαλος του ελληνικού σχολείου διορίστηκε ο Γεώργιος Ιωάννης. Ο Ιωάννης Βάμβας συνεχίζει να παρέχει υπηρεσίες ως υποδιδάσκαλος. Η δημόσια βιβλιοθήκη θα προικίσει το σχολείο που οφείλει να λειτουργήσει σύντομα, με ανάλογα βιβλία: Την 27 Οκτωβρίου 1839. Ο Δήμαρχος Πειραιώς. Προς τον κ. πρόεδρον του Δημοτ. Συμβουλίου του αυτού Δήμου.

Η Β. Διοίκ. διά της υπό αρ. 5514 Διαταγής της μάς ειδοποιεί ότι η Α.Μ. επιθυμούσα να εμψυχώσει την αρτισύστατον του Πειραιώς πόλιν απεφάσισε ν' αναδεχθή δι' έν έτος το ήμισυ της μισθοδοσίας ενός έλληνοσ Διδασκάλου εις αυτήν και διώρισεν ως τοιούτον τον Κύριον Γεώργιον Ιωάννην επί μισθώ διακοσίων δραχμών, των οποίων το ήμισυ θέλει πληρώνει το Εκκλησιαστικόν Ταμείον, το δε έτερον ήμισυ, καθώς και πάσαν άλλην δαπάνην του Σχολείου και την προμήθειαν του καταστήματος αυτού θέλει πληρώνει το Δημοτ. Ταμείον μας, το οποίον, κατά την περί τούτου Πράξιν του Δημοτ. Συμβουλίου, θέλει εξακολουθεί να πληρώνη και τον Β' Διδάσκαλον Βάμβαν· και ότι η Δημόσιος Βιβλιοθήκη θέλει προικίσει το κατάστημα τούτο με τα βιβλία, όσα εδόθησαν και εις τα λοιπά του Κράτους Σχολεία. Μας προσθέτει εν τούτοις να φροντίσωμεν να παρασκευα-

Πειραιάς 1837. «Πολύχρωμος και ζωηρά εικόν του λιμένος. Οικία εφ' ης το βασιλικόν στέμμα και επιγραφή ΔΟΓΑΝΑ. Έξωθεν αυτής βυτία». Δογάνα ήταν το τελωνείο. Βυτία ήταν τα βαρέλια. Υδατογραφία του Βαυαρού αξιωματικού Ludwig Köllnberger που αντιγράφηκε από τον Hans Hanke.

σθή αμέσως το κατάστημα.

Επειδή περί της άλλης δαπάνης του Σχολείου και της προμηθείας του καταστήματος αυτού δεν έγινε φροντίς από το Δημοτ. Συμβούλιον ώστε να προσδιορισθή εις ανάλογον δαπάνη· δια τούτο Σας παραγγέλλομεν Κύριε Πρόεδρε να συνέλθητε μετά των μελών του Δημοτ. Συμβουλίου δια να σκεφθήτε, αποφασίσετε και μας ειδοποιήσετε να ενεργήσωμεν.

Σας προσθέτομεν εν τούτοις ότι η υπόθεσις είναι κατεπείγουσα, ο Διδάσκαλος ήλθε και περιμένει, δια τούτο είναι επάναγκες να επιταχύνετε. Ο Δήμαρχος.

*Σύμφωνα με αναφορά της αστυνομίας Πειραιώς τον Οκτώβριο του 1839 δεν έγινε καμία γέννηση, κανένας γάμος και δεν βρέθηκε κανένα νόθο βρέφος: Πειραιεύς 9 Νοεμβρίου 1839. Η αστυνομία Πειραιώς. Προς την Σ. Δημαρχίαν Πειραιώς. Σας εσωκλείομεν απογραφικόν πίνακα του μηνός Οκτωβρίου. Παρατηρούμεν όμως ότι Γεννήσεις, Γάμοι και Νόθα δεν έγιναν. Ευπειθέστατος. Ο αστυνόμος. Γ. Πάγκαλος.

*Κατάλογος με τα ονόματα των δημοτικών υπαλλήλων του Πειραιώς τον Νοέμβριο του 1839 και τον μισθό που ελάμβανε ο καθένας: την 4. Χβρίου 1839. Πειραιεύς. Ο Δήμαρχος Πειραιώς. Προς τον Δημοτ. [τικόν] εισπράκτ. [ορα] του αυτού Δήμου.

Σας πέμπομεν χρηματ. [ικόν] ένταγμα αρ. 128. των μισθοδοσιών του προσωπικού και υπαλλήλων του Δήμου διά τον παύσαντα μήνα Νοέμβριον τρέχοντος έτους, φέρον αποπληρωτέαν ποσότητα Δραχμάς οκτακοσίας σαραντατρείς και ηεπτά τριαντατρία, κατά την επι-

συνημμένην μισθοδοτικήν κατάστασιν, και Σας παραγγέλλομεν να ενεργήσητε την εξόφλησίν του. Ο Δήμαρχος. Κυριάκος Σερφιώτης.

Μισθοδοτική κατάστασις του προσωπικού και υπαλλήλων του Δήμου Πειραιώς διά τον μήνα Νοέμβριον του τρέχοντος 1839 έτους.

1. Κυριάκος Σερφιώτης διά την αντιμισθίαν του, Μισθοί Γραμματέως, βοηθού, δι' υλικά Γραφείου. ενοίκιον Δημαρχείου και αυ. Βαθμός Δήμαρχος. Ποσόν πληρωθησόμενον 220 δραχμαί [Αντί των 250].

2. Γεράσιμος Πάγκαλος. Βαθμός αστυνόμος. 120 δραχμαί.

3. Αντώνιος Θεοχάρης Δημοτικός εισπράκτωρ. Μισθός δραχμαί 83, ηεπτά 33.

4. Α. Κεφαλάς. Βαθμός βοηθός αστυνόμου. Μισθός δραχμαί 50.

5. Γ. Κολλέτης [Κωλέττης;]. Επί των διαβατηρίων. Μισθός δραχμαί 40.

6. Γ. Μανήτης Ιή Μανιτάκης, εθνοφύλαξ σε έγγραφα της αστυνομίας Πειραιώς. Κλητήρ. Μισθός δραχμαί 40.

7. Ν. Κωφός. Κλητήρ. Μισθός δραχμαί 40.

8. Γ. Μπούρας. Κλητήρ. Μισθός δραχμαί 40.

9. Ηλίας Χριστοφίδης. Δημοδιδάσκαλος αρρένων. Μισθός δραχμαί 40.

10. Ιωάννης Βάμβας. Δημοτ. ελληνη. διδάσκαλος. Μισθός δραχμαί 40.

11. Μαρούκα Λαγουδάκη. Δημοδιδ. κορασίων. Μισθός δραχμαί 50.

12. Γ. Λέλης. Δημοτ. Ιατρός. Μισθός δραχμαί 80.

Σύνολον Δρχ. 843.33. Την α. Δεκεμβρίου 1839 εν Πειραιεί. Ο Δήμαρχος.

*Ο Γ. Πουλάκης παρακαλεί, τρία χρόνια μετά, να πληρωθεί από τον Δήμο Πειραιώς για τα ξύλα που διέθεσε για την ανέγερση της νέας εκκλησίας του Αγίου Σπυρίδωνα. Δίφυλλο διαστάσεων 29X20,2. Γραμμένη η πρώτη σελίδα. ΧΑΡΤΟΣΗΜΟΝ ΤΑΞΕΩΣ/ 25 ΛΕΠΤΑ. Υδατόσημο ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ/ 1838. Προς το Δημαρχίον του Δήμου Πειραιώς. Ο υποφαινόμενος εις το έτος 1836. επώληον ξυλίαν, προς τούτοις ήλθεν ο πρώην Αστυνόμος Κ. Γεώργιος λημπρυνήδης ομού με τον τέκτονα Δημήτριον Κρανιδιώτην και έλαβαν ξύλα καστανιές τριηπτά τεσσαράκοντα Αρ. 40., διά την ανέγερσιν της Νέας εκκλησίας. τα οποία ενοούμενα ανά Δραχ. 2. ½. το καθ' έκαστον συμποσούμενα Δραχμάς εκατόν Δρ. 100. Παρακαλώ το Δημαρχίον τούτον ίνα Διατάξη όθεν ανίκη να πληρωθώ. εν Πειραιεί. την 29. Δεκεμβρίου. 1839. ο ευπειθέστατος. Γεώργιος Πουλάκης.

Άννα Καρακατσούλη

«Μαχητές της Ελευθερίας» και 1821

Η Ελληνική Επανάσταση στη διεθνή της διάσταση

Εκδόσεις πεδίο. Σελίδες 334.

Οι «Μαχητές της Ελευθερίας» είναι οι Φιλέλληνες κοσμοπολίτες εθελοντές, στρατιώτες και αξιωματικοί, που προσέτρεξαν στο μέτωπο του εθνικοαπελευθερωτικού μας αγώνα και πήραν τα όπλα για να υπερασπιστούν το ιδεώδες της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας.

Μέχρι σήμερα, το Φιλελληνικό αυτό φαινόμενο κατά την περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 είχε εξεταστεί εγκλωβισμένο σε αυστηρά εθνικά πλαίσια. Η παρούσα,

όμως, μελέτη της επίκουρης καθη-

γήτριας του Πανεπιστημίου Αθηνών Άννας Καρακατσούλη προσεγγίζει το θέμα χωρίς μυθοποίηση και επιχειρεί να προσδώσει στην Επανάσταση του 1821 το διεθνή χαρακτήρα της, ως μέρους του φαινομένου των «Ατλαντικών Επαναστάσεων» και στο Φιλελληνισμό τη μορφή ενός διεθνούς κινήματος στήριξης, στο οποίο μπορεί να διαφοροποιούνται τα κίνητρα των εθελοντών του ανάλογα με τις ειδικές συνθήκες της χώρας προέλευσής τους, πάντα όμως έχοντας ως κοινό υπόβαθρο την προάσπιση της Χριστιανικής Πίστης και της γενέτειρας του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού.

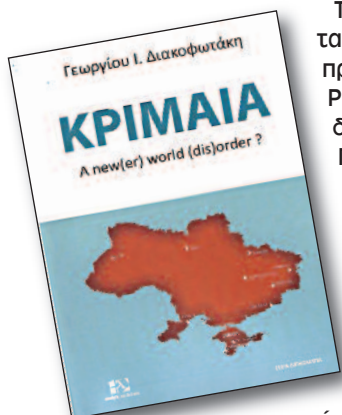
Ένα πόνημα βασισμένο σε αρχεία, απομνημονεύματα, μαρτυρίες, αλληλογραφίες, άρθρα, μονογραφίες, ελληνική και ξένη βιβλιογραφία. Ένα βιβλίο, που μας υπενθυμίζει ότι η εξέγερση του Ελληνικού Λαού κατά του Οθωμανικού ζυγού δεν συνάντησε μόνο τις αντιστάσεις των κυβερνήσεων της Ιεράς Συμμαχίας, αλλά και τη συμπάρασταση επώνυμων και απλών πολιτών, που πολέμησαν υπέρ των ελληνικών δικαίων και εναντίων της ηγετικής «ελίτ» της πατρίδας των.

Γεωργίου Ι. Διακοφωτάκη

«ΚΡΙΜΑΙΑ

A new(er) world (dis)order?»

Εκδόσεις andy'spublishers. Σελίδες 147.

Το πόνημα αυτό αρχίζει να γράφεται λίγες μόνο ημέρες μετά την προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία. Ο συγγραφέας, που είναι διδάκτωρ Διεθνούς Δικαίου του Παντείου Πανεπιστημίου και διπλωματικός υπάλληλος (Πληρεξούσιος Υπουργός Β') προσπαθεί μέσα από τις σελίδες του να εξάρει το σημαντικό και ενδιαφέρον αυτό γεγονός, να προσδιορίσει εάν η κρίση ήταν ένα τυχαίο γεγονός, ένας συνδυασμός ετερόκλητων παραγόντων ή κάτι βαθύτερο, να δώσει κάποιες απαντήσεις και μία εικόνα του δράματος της Ουκρανίας, με κάποιες προβολές στο μέλλον.

απαντήσεις και μία εικόνα του δράματος της Ουκρανίας, με κάποιες προβολές στο μέλλον.

Το βιβλίο αυτό, παρ' όλο που έχει γραφεί με βάση την καθημερινή ειδησεογραφία και άλλες πληροφορίες του διαδικτύου, έχει προκύψει και στηρίζεται σε μία βάση σκέψεων που προήλθε από μία προπαίδεια και μελέτη παιδιών και νέων συγγραμμάτων που αναφέρονται πρωτίστως στη Ρωσία μια και, κατά το συγγραφέα, η Ρωσία είναι η δύναμη εκείνη που καθορίζει τη μοίρα της Ουκρανίας.

Ένα βιβλίο άκρως αξιόλογο, εμπλουτισμένο με πολλές υποσημειώσεις και παραπομπές, με λόγο μεστό και τεκμηριωμένο. Ένα βιβλίο που μελετά και αναδεικνύει τη σοβαρότερη κρίση από τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου στο ευαίσθητο και μεταβλητό κέντρο της Ευρασίας. Μιας κρίσης «η οποία υποσκάπτει τα θεμέλια της μεταπολεμικής τάξεως πραγμάτων στην Ευρώπη».

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΥ

«ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΗ

Η αμφιλεγόμενη βασίλισσα»

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΦΕΡΕΝΙΚΗ. Σελίδες 184.

Τα στοιχεία που συνθέτουν την πολύπλοκη προσωπικότητα της αμφιλεγόμενης βασίλισσας Φρειδερίκης, ερευνά, με τρόπο ειλικρινή, ξεκάθαρα κατανοητό και αντικειμενικό, η συγγραφέας στο νέο της πόνημα.

Συνδυάζοντας με απόλυτη αρμονία την ιστορία με τη μυθιστοριογραφία, η Αλ.Στεφανοπούλου, παρουσιάζει τη ζωή και το έργο μιας προσωπικότητας που δίδαξε τις γνώμες και προσπαθεί να διαχωρίσει το μύθο από την πραγματικότητα, να εξηγήσει στον αναγνώστη τους κυριότερους σταθμούς της ζωής της και να δώσει απάντηση στο εύλογο ερώτημα: ποιά, λοιπόν, ήταν η Φρειδερίκη Λουίζα Τύρα Βικτώρια Μαργαρίτα Σοφία Όλγα Καικίλια Ισαβέλλα Χριστίνα, πριγκίπισσα του Ανόβερου, της Μ.Βρετανίας και της Ιρλανδίας, Δούκισσα του Braunschweig-Luneburg, 34η στη σειρά διαδοχής του αγγλικού θρόνου και μετέπειτα βασίλισσα της Ελθάδας;

Με λόγο απλό, άμεσο, ανεπιτήδευτο, αλλά και μεστό και ντοκουμενταρισμένο, μέσα από τις σελίδες των 25 κεφαλαίων που συνθέτουν το βιβλίο, δεν παρακολουθείς μόνο τις χαρές και τις λύπες μιας περιπετειώδους διαδρομής, αλλά και τους αγώνες και τα γεγονότα που συνθέτουν τα κεφάλαια της σύγχρονης Ελληνικής Ιστορίας.

Εν τέλει...

Ολοκληρώθηκε το Κέντρο Πολιτισμού του Ιδρύματος "Σταύρος Νιάρχος"

Εν τέλει... ολοκληρώθηκε η κατασκευή του Κέντρου Πολιτισμού του Ιδρύματος «Σταύρος Νιάρχος», ενώ η λειτουργία του υπολογίζεται να ξεκινήσει, το πρώτο εξάμηνο του 2017.

Η Βιβλιοθήκη

Η Βιβλιοθήκη των 22.000 τετραγωνικών μέτρων θα περιλαμβάνει στο ισόγειο τμήματα προσχολικής ηλικίας, παιδικό, εφήβων και ενηλίκων, αίθουσα προβολών και ηχογράφησης, γραφεία και πολυώρους για το κοινό. Στον πρώτο και δεύτερο όροφο θα αναπτύσσονται τα τμήματα έρευνας, στον τρίτο όροφο θα φιλοξενείται το αναγνωστήριο «Σταύρος Νιάρχος», ενώ ο τέταρτος όροφος θα περιέχει τα σπάνια χειρόγραφα, τα εργαστήρια συντήρησης και βιβλιοδεσίας, τα τμήματα ψηφιοποίησης και μικροφωτογράφισης και τα γραφεία της διοίκησης.

Η Εθνική Λυρική Σκηνή

Το κτίριο της Εθνικής Λυρικής Σκηνής (επιφάνειας 28.000 τ.μ.) θα περιλαμβάνει την κεντρική αίθουσα «Σταύρος Νιάρχος» με τρεις εξώστες και θεωρείο της πηλατείας και συνοδική δυνατότητα φιλοξενίας 1.400 θεατών. Επίσης, θα λειτουργεί η εναλλακτική σκηνή που αναπτύσσεται σε δύο επίπεδα και έχει χωρητικότητα 400 ατόμων. Το έβδομο επίπεδο του κτιρίου φιλοξενεί τον φάρο, που θα χρησιμοποιείται για σεμινάρια και διαλέξεις.

Το νέο Κέντρο Επισκεπτών

Μια πρώτη «γέυση» του νέου χώρου δίνει το πρώτο κτίριο που έχει αποδοθεί στο κοινό, το νέο Κέντρο Επισκεπτών, που λειτουργεί από τον περασμένο Ιανουάριο.

Μετά την ολοκλήρωση της κατασκευής του έργου, σειρά έχει η απόδοσή του στο «Ίδρυμα Νιάρχος» η παράδοσή του στο Ελληνικό Δημόσιο, που υπολογίζεται το τελευταίο τρίμηνο του έτους.

Τα βασικά χαρακτηριστικά περιβαλλοντικής βιωσιμότητας του έργου είναι:

-Ο τεχνητός λόφος με 600 δέντρα και 70.000 θάμνους, το πάρκο "Σταύρος Νιάρχος" με 1.400 δένδρα και 28.000 θάμνους, το τεχνητό κανάλι, η εξοικονόμηση νερού σε ποσοστό 51% και το ενεργειακό στέγαστρο με παραγωγή ρεύματος 2 GWh το χρόνο.

Ενδιαφέροντα ευρήματα στο Φαληρικό Δέλτα

Εν τέλει... μεταξύ των ευρημάτων που παρουσιάστηκαν σε πρόσφατη συνεδρίαση του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου, το οποίο κλήθηκε να γνωμοδοτήσει ως προς τη διατήρηση ή όχι των αρχαιοτήτων που αποκαλύφθηκαν στην περιοχή δειντροφύτευσης του Κέντρου Πολιτισμού Ίδρυμα «Σταύρος Νιάρχος», κοντά στο τεχνητό κανάλι, η ταφή του αλόγου ήταν εκείνη που κέντρισε το ενδιαφέρον των μελών. Πόσο σπάνια όμως είναι μια τέτοια ταφή, ειδικά σε μια περιοχή που μας έχει συνηθίσει σε «περίεργα» ευρήματα, όπως οι ταφές δεσμών ή ανθρώπων που είχαν βίαιο θάνατο ή το εξαιρετικής διατήρησης φέρετρο από ξύλο, υλικό που καταστρέφεται εύκολα γι' αυτό και η αρχαιολογική σκαπάνη δεν το απο-

καλύπτει συχνά. Όπως δήλωσε στο ΑΠΕ-ΜΠΕ η **Στέλλα Χρυσουλάκη, προϊσταμένη της Εφορείας Δυτικής Αττικής, Πειραιώς και Νήσων, που διενεργεί τις ανασκαφές:**

«Στη νεκρόπολη του Φαλήρου έχουμε βρει τέσσερις ολόκληρες ταφές αλόγου, καθώς και σπόδια από άλλους σκελετούς, συνεπώς για την περιοχή δεν είναι κάτι σπάνιο. Αυτό που είναι σπάνιο και μας εξέπληξε ήταν ο βαθμός διατήρησης του συγκεκριμένου σκελετού που έφερε ακόμα και τις οπλές του. Για τους ζωοαρχαιολόγους ή για ένα πανεπιστήμιο το εύρημα αυτό θα μπορούσε να είναι μια εξαιρετική ευκαιρία για μελέτη. Έχοντας, δε, ένα πλήθος από τέτοιους σκελετούς – τέσσερις δεν είναι και λίγοι! – θα μπορούσε μια τέτοια μελέτη να βγάλει πολλά συμπεράσματα για ράτσες και εξελίξεις ειδών. Το εύρημα από αυτή την άποψη είναι πολύ σημαντικό».

Ποια δουλειά όμως έχει μια ταφή αλόγου μέσα σε νεκροταφείο για ανθρώπους; «Μπορεί να συμβεί, ιδιαίτερα για τη νεκρόπολη του Φαλήρου που συμβαίνουν απίστευτα πράγματα. Πρόκειται για ένα κανονικό νεκροταφείο των αρχαίων χρόνων με εξέλιξη στα κλασικά, με πλήθος ταφών που δεν είναι τόσο συχνές», σημείωσε η κα Χρυσουλάκη, κάνοντας λόγο για ένα ακόμα ενδιαφέρον εύρημα: Την αποκάλυψη δυο σκελετών, πιθανότατα ζευγαριού, πιασμένων χέρι-χέρι, χειρονομία που δείχνει ότι άφησαν μαζί την τελευταία τους πνοή, καθώς η νεκρική ακαμψία δεν επιτρέπει άλλες εικασίες». Στη συγκεκριμένη περιοχή έρευνας, έκτασης 840 τ.μ., αποκαλύφθηκαν 136 ταφές που χρονολογούνται στα αρχαϊκά χρόνια, από τις οποίες οι 74 ήταν ελεύθερες, οι 51 εκκυτρισμοί, οι 9 πυρές, η μία αλόγου, καθώς κι ένας κιβωτισόσχημος τάφος. Μεταξύ αυτών συγκατα-

λέγονται τμήμα ομαδικής ταφής (το υπόλοιπο της ταφής που είχε εντοπιστεί το 2013 κατά την ανασκαφή του τεχνητού καναλιού), καθώς και ταφικά αγγεία, αρχαϊκά στην πλειονότητά τους.

Το ΚΑΣ συζήτησε την προστασία και ανάδειξη των αρχαιοτήτων του λιμανιού της Ζέας

Εν τέλει... για το θέμα της προστασίας και της ανάδειξης των αρχαιοτήτων που «ασφυκτούν» σε διάφορες θέσεις στο λιμάνι της Ζέας και που έχει απασχολήσει ξανά το καλοκαίρι του 2012 το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο. Πρόσφατα, συζητήθηκαν δυο μελέτες. Η πρώτη αφορούσε την προμελέτη αποκατάστασης των αρχαίων Τεικών, τμήματα του οποίου βρίσκονται τόσο εντός του αναψυκτηρίου «Πισίνα» και του Ναυτικού Μουσείου, όσο και σε υπαίθριες περιοχές του λιμένα, όπως ο ανατολικός Πύργος που τσιμεντοποιήθηκε όπως είναι στο πάνω μέρος του σχεδόν δεν διακρίνεται. Τα αρχαία, όπως ειπώθηκε στο Συμβούλιο, συνεχίζουν να βρίσκονται σε άσχημη κατάσταση. Στην πραγματικότητα, η κατάστασή τους χειροτερεύει, κυρίως όσον αφορά τα τμήματα των τεικών που βρίσκονται εντός των κτιρίων (όπως στην αίθουσα του Ναυτικού Μουσείου), με την υγρασία να έχει συμβάλει στη διάβρωσή τους πολύ περισσότερο από ό, τι αν βρίσκονταν σε εξωτερικό χώρο.

Η δεύτερη, που αφορούσε την οριστική μελέτη ανάδειξης αρχαιοτήτων στην περιοχή, ήταν στην ουσία η συνέχεια της προμελέτης του 2012. Όπως ανέφεραν οι εκπρόσωποι της εταιρείας, στόχος της είναι να αποτελέσει ένα συνοδικό οδηγό, έτσι ώστε στις ειδικές μελέτες που θα ακολουθήσουν και σε φάση συνεννόησης με τους επιμέρους φορείς, όπως το Ναυτικό Μουσείο, να υπάρχει μια ενιαία αντιμετώπιση της περιοχής. Η πρόταση θεωρήθηκε ότι βρίσκεται σε καλό δρόμο, με ευαισθησία ως προς την προστασία των αρχαιοτήτων, πολύ περισσότερο από τις προηγούμενες προσπάθειες: Οι κατεδαφιστές κάποιων τοίχων που θα δώσουν «αέρα» στα αρχαία, η κατασκευή κλημάτων που θα «ενοποιούν» περιοχές ενδιαφέροντος και οι διαμορφώσεις σημείων θέασης είναι μερικές μόνο από τις προτάσεις των μελετητών που υποσχονται να βγάλουν από την αφάνεια τα ταλαιπωρημένα σήμερα μνημεία.

Ωστόσο, όπως είπαν τα μέλη του ΚΑΣ, υπάρχουν ακόμα αρκετά περιθώρια βελτίωσης. Κι ενώ η αρχαιολογική προμελέτη – που μεταξύ άλλων προβλέπει καθαρισμούς και ανασκαφικές έρευνες για περαιτέρω αποκάλυψη των τεικών – πήρε το «πράσινο φως» ομόφωνα χωρίς παρατηρήσεις, η μελέτη για την ανάδειξη των αρχαιοτήτων της περιοχής «πέρασε» μεν ομόφωνα αλλά με την προϋπόθεση ότι θα υποβληθεί ξανά (μαζί με την αρχαιολογική) και αφού θα έχουν ληφθεί υπόψη οι παρατηρήσεις της Διεύθυνσης Αναστήλωσης Αρχαίων Μνημείων.

